Stockholm och dess omgifningar

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk har digitaliserats för Stockholmskällan av Stockholms Stadsarkiv och anpassats för Projekt Runeberg i januari 2014 av Ralph E.

STOCKHOLM

OCH

DESS OMGIFNINGAR.

En framställning af Hufvudstadens Historia, jemte beskrifning om de Märkvärdigheter, som inom densamma och i dess grannskap förtjena uppmärksamhet;
af

G. H. MELLIN.

*

Priset 24 sk. Banko.

STOCKHOLM

OCH

DESS OMGIFNINGAR.

——

En framställning af Hufvudstadens Historia, jemte beskrifning om de Märkvärdigheter, som inom densamma och i dess grannskap förtjena uppmärksamhet;

af

G. H. MELLIN.

STOCKHOLM.
W. LUNDEQVIST & KOMP:S BOKHANDEL.

HISTORIA.

På båda sidor om en liten holme, *Stockholmen,* hade Mälaren fordom sitt utlopp i Östersjön. Den norra strömmen var den bredaste och sköljde foten af en hög sandås, kallad *Brantberget.* Det södra vattendraget var en smalare rännil, som också trängdes tillsamman af en höjd. Denna senare höjd utgjorde spetsen af ett näs, som utgick från en skogig bergsböjd på Mälarens södra strand. Detta näs kallades *Agnefit.* Ofvanför Stockholmen, i det friska vattnet, likasom nedanföre i det salta, lågo många holmar. Af de ofvanföre belägna var *Kedjeskär* den vigtigaste, emedan derifrån hela sundet kunde beherrskas.

Om här fanns någon menniskoboning, var det endast fiskares, och efter hvilka intet spår mera synes. Men ofvanför Stocksundet vid ett vattendrag, som nublifvit igenvalladt, låg ett rundt torn, antingen ett afgudahus och offerställe eller en tillflyktsort vid fremmande vikingars besök. Denna gråstensbyggnad utgör nu förnämsta delen af Solna kyrka.

Sagorna omtala första gången Stocksundet såsom det ställe, der Ynglinga-konungen Agne Skjaffarbonde af en Finsk gemål blef hängd. Sjelfva tilldragelsen, karakteristisk genom sina omständigheter, tyckes äfven bekräftas af den lokala traditionen. Om man äfven förlägger hela Ynglinga-ättens historia inom sagornas område, kan likväl ett träffande drag, ett märkvärdigt uppträde förflyttas på verklig historisk grund, då minnet har en bestämd lokal att uppvisa för handlingen. Sturleson tillägger i Ynglinga-sagan, att Agnefit deraf fick sitt namn, och att den mördade konungens lik brändes vid stranden härstädes.

En mera historisk grund har berättelsen om Olof Haraldssons besök i Mälaren. Detta skedde under OlofSkötkonungs regering, en tid, från hvilken historien eger säkrare vittnesbörd än sagor och traditioner. Med en flotta, bemannad af djerfva vikingar, trängde den Norrske konungasonen upp i Mälaren, härjade dess stränder och brände Sigtuna. Olof Skötkonung beslöt att åtminstone icke släppa vikingen ostraffad. Han lät derföre på Kedjeskär uppföra ett blockhus. Kedjor spändes öfver sundet för att hindra vikingaflottan, och krigsfolk besatte stränderna. Då Olof Haraldsson kom och fann utloppet tillstängdt, lade han sin flotta i viken vid södra bergen, der näset var smalast. Han lät der sitt manskap gräfva igenom näset. Sedan, säges det, lät han afhaka styret af skeppen, och gynnad af strömmen, som våldsamt trängde genom det nya utloppet, samt af vinden, för hvilken han hissade toppseglen, lyckades han en natt att få skeppen igenom och ut i Saltsjön. Olof Skötkonung blef naturligtvis missnöjd med sina män, genom hvilkas försumlighet fienden sålundaundslapp. Emellertid hade Mälaren ett nytt aflopp genom det efter denna händelse såkallade *Konungs-Sundet* eller Söderström.

Under konung Knuts tid, år 1188, skedde i Mälaren ånyo ett fiendtligt infall. En flotta från det vilda, hedniska Estland sköflade Mälarestränderna och brände ånyo Sigtuna. Man begynte nu att alltmera inse vigten af ett lås för Mälaren, eller befästandet af dess mynning. Traditionen berättar, att de husvilla Sigtunaboerna fyllde en stock med åtskilliga dyrbarheter och läto den bortföras af vågorna, i afsigt att bosätta sig der den flöt i land. Då vågorna uppkastade den på holmen vid Mälarens utlopp, nedslogo de der sina bopålar. Af denna anledning skulle då holmen blifvit kallad Stockholmen. En annan tradition förmäler, att det var en fiskare från Tynnelsö, som här först bosatt sig, sedan han förtörnat biskopen i Strengnäs, och af denna orsak nödgats fly undan.7

Birger Jarl, siu tids störslc statsman, insåg vigteu af delta ställe. Han beslöt der anlägga en stad, och redan hans forsla bygguadcr röja, att hans snille visste, alt det skapade Sveriges hufvudstad. Sig-tuna var förstördt, del gamla Upsala bade gall under, och endast långsanit begyule vid Osira Aros det nya Upsala att resa sig. Äfven orn det var ett af skalen för Stockholms anläggning, att Birger, sii som det säges, ville göra sitt namn berömdt och odödligt, sa måste Sverige vara tacksamt för cn sa ädel ärelystnad. Med kraftig hand grep Birger verket an Fästningsverk, murade af grasteo, uppslcgo omkring Agnesnäs. Kedjtskiir utgjorde cn serskild fästning. På

sandböjden, vid den smala rännilen gentemot Stockholmen, grundlades Adelshuset eller Slottet. Men hans verk blef icke fullbordadt före hans död. lians son Waldemar fortsatte likväl byggnaden och flottade in i Stockholms slolt. Men den andre sonen, Magnus Ladulås, den mest praktälskande af*

Sveriges konungar, vär isynnerhet den, soin gjorde den nybyggda släden värdig alt vara Sveriges hufvudstad.

Under denna lid erbjöd redan Stockholm elL vördnadsväckaride utseende. Del fasta Slottet, uppfördt af gråsten och kalk, hdjde sitt resliga torn, Kärnan, sa kalladt nf sin skapnad, pa den nämnda sandhÖj-den. Utanför slottet var Förborgen, etl läste, hvars murar sträckte sig ned till strömmen. Icke blott staden, utan iiiveu Mälaren försvarades a(della fäsie. Friin For-borgen ledde en vindbrygga till den gamla Stockholmen, pa hvilken ett hospital eller helgeandshns anlades, och hvarefter den erhöll namnet FTtl&randsholmen. Den-na hohne omgafs också af murar, och det synes som de första husen i Stockholms stad derstädes varit belägna. Friin Helgeandsholmen ledde en bro, försedd med vindbrygga, öfver den egentliga Norrström till dess norra strand, vid foten af Brantberget. Porten, fran hvilken bryggan utgick, var byggd i form af ett torn, med9

gluggar, ut* hvilka portvakten beskådade hvarje ankommande. Vid andra wudan voro äfven nngra fästningsverk öller sft-kallade skärmar uppförda. Det höga Brant-berget sträckte sig, ehuru albrutet al dalar, i flera afsatser långt norrut. Men nedanför berget, på vestra sidan, lag Clara gärde, der Magnus Ladu I as 1228 lät bjg-ga ett kloster och kapell u(jungfru Maria och den heliga Franciscos. Vägen till Upsala gick härförbi.

Fran östra sidan af Brantberget gick en gren af jNorrström, öfver hvilken JVäche-bro ledde till en holme, kallad Käpplin-gcii (numera Blasiibolmen). Derbredvid lÄg Pan^ennöna (numera Skeppsholmen) redan dn begagnad till tandningsställe för fartyg.

Från Helgeandsholmen ledde en serskild bro till: staden, mot den sidan af slottet, der Bykyrkan var belägen. Sammanhängande med slottets skansverk sträckte sig tvenne med flera torn försedda murar omkring staden och förenades i ett starkt bc-10

nstadt loin vid Söderström, ungefär der nuvarande Jerntorget är beläget. Inom denna ringmur var staden tätt byggd, med spetsiga gaflar, smä fönster och tränga och krokiga gränder. Taken >oro i allmänhet belagda med torf.

Kedjeskär, del äldsta fästet, var omgifvet af en egen inur. En bro, Munkbron, förenade denna holme med staden. Konung Magnus Ladulås hade ät Francisca-nerne ölverlcmnat denna holme, och de anlade der ett prägtigl kloster och en kyrka. Utanför Kedjeskär var en rad ai* pftlar, inom hvilken stadens bryggor at Mälarsidan \oro belägna. Krämarskutor-na dilsläpptes genom bommar, till hvilka konungens bomslulare förvarade nycklarna, At ^altsjösidan befann sig likaledes en pä I rad.

Pa andra sidan om Söderström kallades de skogiika bergen ASÖtia.

Det föregifna herremötet pä Helgeandsholmen 1282 hafva senare historieiörska-

O"

re hell och haliet föinekat. Åtminstone11

finnes pii det exemplar af mötets beslut, hvilket förvaras i Riksarkivet, eu egen anteckning af rikskansleren Erik. Sparre, hvari lian förklarar hela dokumentet vara »lögn och allt iugifvet af eu hufvudljugare, Paine Eriksson till Räfvenäs.»

I den präktiga FranciskaJierkyrkan, sora Magnus Ladnlas sjelf anlagt, blef lian begrafven, sedau han 1290 aliidil på Visingsö. Under tårar buro bönderna hans stoft den langa vägen till dess hvilostad, der sedermera så mänga af Sveriges konungar blifvit nedlagda.

Den store konungeus son Birger förlorade invånarnes kärlek, i den Stad, sora hans fader förskönat. Han lät pfi Asöna, der Södermalmstorg nu är beläget, ar 130G halshugga den ädle Torkel Ruutssou, hvars stoft likväl sedan fick hvila bredvid Magnus Ladulås. Kår Birger efter brodermordet i Nyköping ankom till Slock-liulm, blef han

icke insläppt. Bron upp-vindades for honom, borgerskapet trädde i vapen, och ban måste fly.12

När rikskapienen Malts Kettilmundsson sedermera besegrat hans anhängare, äf-vensotn lagil hans son, den unge prins Magnus, lillfunga, förde han dem till Stockholm. Det var är 1310, som marsken Jon Brunke jemte l lf Svaiebeck, Lyder Foss och Walrain Skytte uppfördes pa ftranlhergct och halshöggos. Berget blef till iiminnelse kalladt ßruuktbtrg. Den unge prinsen, som gifvit sig tillfånga endast med del utlr^ckliga vil]kor alt hans lif skulle skonas, blef till följande aret förvarad pä Stockholms slott. Då lät herr Matthias en dag leda den unge fursten ut pu Helgeandsholmen. En siden-matta utbreddes, prinsen måste knäböja, och hans hufvud afhöggs. Fyra adelsmän lyfte derefter liket på siua axlar och buro det till Fi*anciskaucrk> rkan till farfaderns graf.

Magnus Smek, som genom detla mord erhöll Sveriges krona, var en ganska förderflig regent för landet. Han blef slutligen afsatt, och, du han med härsmakt13

sökte försvara sin krona, tillfångalagen af Albrekt af Meklenburg, » slaget vid Gotaskog. lian fördes sedermera till Stockholm och insattes pä slottet. Hans son lJàkau au lagade tvenne gånger frun Norrige med eu här, for alt bclria sin fader. Da bun den seuare gången, 1371 om våren, ankoiu till Stockholm, slog lian sitt läger på norra sidan af Brunkeberg. Detta ställe kallas derefter Kungs bdcktn. lian lyckades nu, ehuru pa bårcfa vilkor, att fa sin fader frigifven.

Under Alhrckts regering, dä Hansestäderna utsträckte sitt välde öfver norden, och deras agenter iuträngde i alla större städer, hade också en mängd 'Jäskar nedsatt sig i Stockholm. Deras rikedomar gäivo dem öfvermod, och de föraktade icke blott lag och rätt, utan äfven menskligbet, dä det gällde att genomdrifva sina handelsintressen. Redan hade flera oenig-heler yppat sig mellan den Svenska och Tyska befolkningen i Stockholm. Borg-mästarne försökte alt afstyra dessa, men14

förgäfves. Tyskarne, soin kallades llätte-bröder, giugo om nätterna beväpnade omkring och öfverfollo Svenskarna med okvädinsord samt bugg ocb slag. Vid ett sammanträde i S:t Gertruds Gillestuga träffades likväl en förlikning, soin dock icke länge varade. Rikets rad, som sammanträet i Södertelje, ditkalladc de deputerade af hufvudstadens borgerskap. Emedan Svenskarne dü klagade öfver öfvervåld och lidna oförrätter, visade Tyskarne sig missnöjde. Alf Grenerot tycktes vara hufvud unn för de senare. Sedan förlikningsförslagen icke blifvit antagna, ämnade Svenskarne Återvända till Stockholm. Eu af dem, Peter Alenninge, blef da af Tyskarna särad och fängslad. Dfi Bertil Brun förklarade sitt missnöje, blef ban af en Tysk hofman slagen Ma och blodig, samt tillika med en tredje, Albrekt Carlsson, förd till Stockholms torn. Ryktet ut-spriddes snart till staden. Under allmän bestörtning grepo bäde Svenskar och Tyskar till vapen, samt uppträdde på Stor-]J

torgel. Tjskarne fruktade Svenskarnes öfverlägsna antal och ville afstyra v«ld-samheUn. Bertil Brun Iösgafs, och äfven de btida andra skulle snart erhålla friheten. Hättehj tiderna höllo hemliga öfverläggningar. Om natten, eller tidigt pü morgonen, hade en atadstjenare märkt, att folk var samladt på riidstugan. Ilan gick dit, i tanke att han försofvit sig. lian (ick da genast befallning att sammankalla ^iidsherrarna. Sedan de Svenska rådmännen sammankommit, ryckte en beväpnad styrka ut från slottet, medan en annan samlade sig p8 torget. Alf Grenerol inträdde i radstugan och lät uppläsa en |ö) teckning på alla förrädare. l)en innehöll idel Svenska namn, och deribland personers, som flera Sr /örut voro aflidne. Derefter gafs befallning all gripa Svenskarne ehvar de funnos. De kunde icke försvara sig emot öfvermakten. För all förmå dem alt pii sig bekänna nagol biot t, blefvo de pinade med sågar, gjorda af ekhrädei. l>a de föiklarade, all de inlet vissle ochiü

hellre ville dö nil vidkännas något brott, hvartill de ej voro skyldige, blefvo tvenne uf dem lefvande brända. Natten till den 12 Juni 1380 gick Air Greiierot till höfvidsmannen pa slottet nch erbjöd honom hälften af de fungne Svenskes gods, om ban genast ville utlemna dem. Desse voro omkring sextio. Höfdingen gjorde sa. De goda männen leddes da fr fin slottet och förde?, bundna, i en bat till Käpplingeholmen. Dit hade man fört en prest, som skrittade dem. Presten svor vid sitt embete, all de männerna voro osk\ldiga; men Tyskarne aktade icke deruppå, ulan införde och bundo dem i ett gammalt trådbus, hvarefter de satte eld derpå. Sa snart detta rysliga mord blifvit verkställdt, skedde etl stort järtecken, i det en fiska utbröt sä förfärlig, alt alla trodde, det biide folk och land skulle förgås. Vattnet flödade su starkt pfi gatorna, att ingen tordes gä utur sitt bus förr än ovädret

var förbi. Detta Tyskarnas förräderi sä-

« i *

gas de »någorlunda hafva försonat med17

tvenne sfora stenpelare,» som de uppförde i den så kallade Pelarebacken på Söderm?lm. Dessa stenpelare bestodo af ett par flata, huggna stenar, p& hvilka bilder af Christi pirioshistoria voro föreställda: Albrekt blef emellertid af drottning Margareta besegrad samt tillfångatagen, och hon, nordens mäktiga drottning, visade sig alltmera fiendtlig mot Tyskarna, De försökte det yttersta för att försvara sina privilegier. Ellora bela det öfriga Sverige erkände Margareta, bibehöllo Tyskarne de förnämsta sjöstäderna, och bland dem förnämligast Stockholm. Margareta försökte flera gånger med härsmakt att taga den väl befästade staden. Den inneslöts och belägrades af Svenskania. Men Halte-bröderna försvarade sig tappert. Under namn af Fetaliebröder bildade sig ett annat band Tyskar, till hälften handlande, till hälften fribytare, hvilka beherskade Östersjön och plundrade de kuster, som innehades af deras fiender. Öfvade sjömän och djerfva äfventyrare, gjorde de sig18

öfverallt fruktade i de nordiska farvattnen. Deras (lotta tillförde Stockholm dess förnödenheter! emedan de gemensamt ined Hättebröderne voro Aihrekts anhängare. Isynnerhet var Mäster Hugo både driftig och förslagen, när det kom an pä att utföra någon,, bedrift, lian hade med en talrik flotta hunnit iu i skärgarden utanför Stockholm, dä en hastig köld inlräfla-dc, och bela flottan infrös. Svenskarne, glade öfver denna omständighet, hoppades nu alt bemäktiga sig fieuden. De samla* de betydliga stridskrafter. Men Mäster Hugo lät pä kringliggande öar fälla en hop timmer, hvaraf han byggde en art förskansning omkring sin flotta. Han lät ösa vatten öfver sina trädmr.rar, och bildade sfduuda en isvall omkring sig. Dä Svenskarne ickc kunde öfverstiga den hala vallén, beslöto de att bygga ett slags torn, som pu medar skulle skjutas till vallén. Detta slags torn kallades Katt. ftär Mäster Hugo såg tillredelserna till denna byggnad, lät han i hemlighet säga sönder23

isen utomkring sina förskansn ngar. Ett snöfall dolde söndersugningeu. Då Svenskarne falt Katten färdig och nalkades med densamma, uppträdde Fetaliebröderne på sina förskansningar, för ell betrakta skådespelet. Hastigt brast den sågade isen, och bela Kallen ined aili manskap, som derpå befann sig, sjöuk. Dä upphäfde Fctaiiebrüderua ett rop: »kas, kas!»> Efter denna motgång vugade Svenskarne icke mer angripa Mäster Hugo, utan ban seglade lyckligt sin väg, sedau isen gall upp. Siulligcn mäsle likväl Albrekt uppgifva de sLäder, hans anhängare innehade, och blef frigifven ur sitt fäugelse.

Sedau Stockholm tillfallit Margareta och hennes efterträdare, hände, under den senares regeringslid, 1419, den olyckan, all slollet afbrann. Vid detma eldsvåda förlorades en mängd af rikels vigtigaste handlingar, och några lusen menniskolif blefvo spillda. Slottet blef emellertid åLer uppbyggdt, men större och starkare än förut. Riddaren Hans Kraepelin blef der20

öfverbefälhafvare. Under det konung Eriks öfrige fogdar pH de andra slotten förtryckte rikets føvftnare, och utöfvade inot dem de skändligaste grymheter, utmärkte sig Krcr-peliri for sin rättvisa och sitt ädelmod. Engelbrekt uppträdde i Dalarna sitsom fäderneslandets räddare. I spetsen för rikets allmoge, fördref ban de utländska furlryckarne ocli tågade emot Stockholm. Han ingick med Kraepelin en dagtingan, enligt hvilken denne skulle föihälla sig stilla intilld-ss konungen sjelf ankom. Med en stor flotta begaf sig också konung Erik ästad för alt rädda sin krona. Flottan led likväl myckel af stormar, innan ban ankom. Ilaii ingick dä en öfverenskommelse om ett möte, der angelägenheterna mellan honom och hans undersåter skulle afgöras. Liksäl uppfylde icke Erik öf-verenskommelsen Dä Engelbrekt märkte, att konungen endast sökte undflykier, infann han sig, 1435, med en krigshär utanför Stockholm och lägrade sig på ömse sidor om staden. Erik undvek äfven nu21

strid, och uppgjorde eu öfverenskommelse, endast i afsigt att anjo br)la den. lian qvarlemnade en besättning af ÖOO Danskar pä slottet, ocb seulade hem, hvarvid ban lät plundra Svenska kusterna. Vid underrättelsen om detta konungens förräderi emot sitt folk, ilade Engelbrekt och Carl Kiiutssou Bonde från Arboga, der de da befunno sig, till Stockholm. De insågo, att ingen annan förhoppning fanns, än alt förklara den falske konungen förlustig sin thron. Vid ankomsten till Stockholms vindbrygga, befanns denna uppdragen. och man vägrade

herrarne inträde i staden. De mnste länge vänta i eltsvait yrväder, innan ändtligen tvenne Tyska borgmästare kommo ut för att samtala med dem. Du herrarne märkte Tyskar-nes elaka afsigter, grepo de hvar sin borgmästare i kragen och togo dem tillfånga. Svenska borgerskapet innanför porten stormade också till och uppbröt den samt nedfällde vindbryggan. Svenskarne inryckte da i staden. Men slottet uppgafs icke.22

Vid riksdagen derefter blef Carl Knutsson väld till riksföreståndare. Engelbrekt och ban delade sa ärendena sinsemellan, att Engelbrekt tågade nedåt landet för att intaga de öfriga slotten, medan Carl Knuts-son qvarstannade för att belägra Stockholms. Den tappre men orolige Erik Puke stannade hos den senare. Båda herrarne förde befälet öfver hvar sin trupp. De hade belastat sig med vallar. Då Erik Puke cn dag firade en högtid, gjorde Danskarne ett utfall mot honom, sprungo öfver hans vallar och tände eld på staden. Eldsvådan blef likväl mindre förderflig, emedan vinden kastade sig. Emellertid blef Puke derefter vaksammare, och belägringen fortsattes.

Vid underrättelsen om Engelbrekts mord uppkommo många oroligheter. Carl Knutsson hade icke lätt att bibehålla sitt genom ondo och godo vunna välde. Ockafi måste han slutligen afstu det åt konung Christoffer af Bajern. Stockholm led under dcnua tid mycket, emedan dess han-23

del stördes af deu förjagade Erik, som gjort Gottland till sitt röfvareiiäsle. Christoffer höll elt möte uti Stockholm, för alt afgöra sjöröfvare-konungens förjagande, men della hans företag kom icke till någon verkställighet.

Dä Ch ristoner dog, blef Carl VIII utkorad till konung, oaktadt mänga mäktiga motståndare bäde inom- och utomlands. Konung Christian I, som efterträdt Christoffer i Danmark, gjorde äfven anspråk pä Svenska thronen. Hans härar blefvo emellertid slagna till lands, och till sjös hade ban icke heller lycka.

Under Olof Axelssons befäl ankom Danska hären till Stockholm 1452 och lade sig vid bommen. Han blef dock derifrån fördrifven med bössor och pilar. Nu lade Danskarne sig vid Vangensön eller Skeppsholmen. Derifrån gingo de en dag till KäppJingen. För alt fördrifva dem, byggde dä böndenia en bro öfver JVäcke-slröm. Men Danskarne gingo öfver bron och tvungo bönderna att draga sig till—24

baka. Du erböllo likväl bönderna förstärkning frän staden och slogo Danskarne, su alt de i bast inöste draga sig till-huka öfver bron, som brast under dem. Deras nederlag var ganska betydligt. Cail YUI:s farligaste motståndare var inom landet. Erkebiskopen Jöns Bengtsson Oxenstjerna afklädde inför högaltaret i Upsala sin biskopsskrud, påtog härkläder och öf-verrumplade Cail vid V ar frubergs kloster 1457. Konungen blef sårad i denna drabbning, och flydde till Stockholm.

Konungen kom till Stockholm in

Med blodiga mao och hickan kind.

(Rimkrönikan.) Men erkebiskopen följde honom och belägrade staden. Dä alla försök till frid och förlikning voro fufänga, flydde Carl sjöledes till Danzig. Den qvarlemnade besättningen nödgades kort derefter uppgifva slottet. Erkebiskopen öfverlemnade kronan ät konung Christiau. Men denne fruktade prelatens trolöshet, och tog honom fongen. JNu uppreste sig Uplandsallmoge for att befria sin erkebiskop. De lagade emot Stockholm 14G0, men blefvo af konungens folk tillbakaslagna. Nu reste |Sig äfven biskop Kettil i Linköping. Han (ryckte med bönderna mol Stockholm och ,lägrade sig på Helgeandsholmen. Der blef en stor del af bönderna försåtligt | öfverfallen och mördad af konungen. Men ehuru Kettil sålunda fördrefs från Stockholm, lyckades han på HälJeskogen alt vinna en seger öfver Christian, och förjagade denne till Danmark. Nu återkom Carl, efter 7 års landsflykt, till Svenska thronen. Den sluge konung Christian försonade sig med erkebiskopen och släppte honom I03. Prelaten ilade hem och be-

igynte ett inhemskt krig emot Carl. Efter flera omskiften led Carl slutligen ett nederlag på isen utanför Gråmunkeholmen i Stockholm 1465. Carl måste då ånyo afsäga sig sin krona. Erkebiskopen regerade nu i Sverige, till dess det allmänna missnöjet återkallade Carl. Då han tredje

gängen bar Sveriges krona, var hans regering lika orolig. Kriget rasade mellan honom och konung Christian, under det inhemska upprorsmakare uppreste mäktiga härar emot honom. Han dog 1470, och den ädle Sten Sture emottog efter honom regeringen men icke kronan. Följaudc året anlände Christian med en flotta af 70 skepp till Stockholm. Han laudsteg vid Käpplingeholmen, derifrån den präktiga (lollan slräckle sin linje utal strömmen. Pä toppen af Brunkeberg planterade Chri-stiau sin Danska riksfana, Dannebroge. Bergets sidor voro försedda med »många stora bössor.» En »skärma» eller förskansning, befästad med »någre nye fundem, var uppförd emot sjelfva Norrbro. På Clara gärde, nedanför Brunkeberg, uppställdes en tredjedel af Danska hären och utgjorde dess venstra flygel. Den högra flygeln stödde sig på Näckebro och flottan. På Stockholms slott förde den tappre Knut Posse befälet. Riksföreståndaren kom med Svenska hären, för alt leverera strid.27

Den 11 Oktober 1471, tidigt om morgonen, satte sig Svenskarne i rörelse fr&n Jerfva, en half' mil norr om staden. Nita Sture med Dalkarlarne skulle tftga omkring Brunnsviken, för att angripa fiendens högra flygel vid Nackeslröm. Sten Sture sjelf tågade, under afsjungandet af S:t Görans visa, med lnifvudslyrkau emot Brunkeberg. Öfver nuvarande Kungsholmen hade ban frän Knut Posse erhSllit en förstärkning af ryttare.

Sturcns gemål och mänga andra Svenska fruar befunno sig på Stockholms slott. De gingo upp pä tornet Tre Kronor, för att derifrån betrakta den vigtiga striden. De visste^ att den var betydelsefull och afgörande. Derföre utdelade de allmosor till stadens fattiga, och förenade sig i innerliga forböner för sina herrar och män.

Da striden började på bergets andra sida, gjorde Knut Posse ett utfall öfver vindbryggan, och lyckades att sälta eld i skärman, som var byggd af träd. Nu syntes Svenska riksbaneret öfverst på Brun-28

kebcrg. Men denna segersyn varade alltför kort. De tappraste Danskarne församlade sig omkring sin Dannebrog och gjorde ett häftigt anfall. Deras ståndaktighet segrade, så all Svenska baneret måste vika. Det fördes långsamt utför höjden igen.

Då Sture icke såg sig istånd att intaga Brunkebergs höjd, beslöt ban alt angripa de Danskes venstra flygel pu Clara gärde. Anfallet var tappert. Sture sjelf störtade sig i den hetaste striden, der hans svärd utförde mången lysande bedrift. Framför honom sprang då en fattig bonde, som helle Björn, och hvarthän riksföreståndaren red, der röjde bonden med sitt tveäggade s\ärd rum för honom.

JVär Danskarne sågo, att flygeln på gärdet började vika, nedsteg sjelfva hufvud-stvrkan från Biunkeberg till dess hjelp. Svenskarne giäddes att ändtligen finna sin fiende på jemna fältet, och angrepo honom frimodigt.29

IVu anlände äfven Nils Sture med Dalkarlarne till Näckeström. Knut Posse utsände från staden några båtar, som söndersågade Näckebro, och striden blef ganska häftig äfven på denna flygel.

På öppna fältet förmådde Danskarne icke emotstå det Svenska anfallet. Sturen» kämpar nedhöggo dem, som omgåfvo Dan-nebrogen, och eröfrade detta Danskarnes hufvudbanér. En pil träffade konung Christian sjelf i munnen; och hans folk begynte vika öfverallt. Med förnyad ifver trängde Svenskarne på. Alltflere fiender stupade för deras svärd, och de öfriga måste fly.

De flyende ilade till ^Näckebro, men der angrepo dem Dalkarlarne. Sjelfva den söndersåga Jc bron brast, och många funno sin död i vattnet. Med möda undkom konungen till sina skepp med de fà öfverblifne af sin lysande här. Han skyndade till Danmark och vågade icke mera angripa Sverige.30

De Svenska hjeltarne intågade i Stockholm, der riksföreståndaren emottogs af sin jublande genud, och begal sig till Storkyrkan, för att lacka Gud för den herrliga segern vid brunkeberg.

Christians son, lians, ärfde med den Danska kronan begäret till den Svenska. Efter många stämplingar och strider tågade ban till Stockholm. Dalkarlarna, som ryckte till Sturens hjelp, blefvo slagna vid Rotebro. Sture sjelf gjorde etl utfall, men blef f en Strid utanför sjelfva slottsporten, der ban öfvergafs ar sina egna kiimpar, slagen, så att han måste begära fred 1497.

Konung Hans förmådde endast i fyra ar behålla Sveriges krona. Svenskarne återkallade den ädle riksföreståndaren till regeringen, och ban församlade Svenska allmogen, till att som vanligt kämpa för sin frihet.

Konung Hans hade i Stockholms slott lemnat sin drottning Christina. Besättningen försvarade sig tappert, men efter ett halft ar måste den gifva sig.31

Den älskvärda drottningen blef med all ridderligbel bemött af sina besegrare

Under bela Svante Stures regering skedde intet aufall af Danskarna. Men den unge Christiern ankom 1517 med sin Hulta och gjorde landgång. Sten Sture den yngre dref honom likväl tillbaka, så alt han den gången inlet kunde ulriilta. Följande året kom han ånyo. Han slog läger på Södermalm, och lät beskjuta det yttersta tornet vid Söderport. En stormning, som ban försökte, blef afslagen. Emellertid nalkades Sture med en Svensk här. Christiern tågade lill Brännkyrka, der eU slag föreföll, hvari Christiern led ett ber tydligt nederlag. Han drog sig tillbaka lill sitt läger på Södermalm. Men han vågade icke eller dröja här länge, ulan tog sin tillflykt till skeppen. Då jagade herr Sture efter honom ifrån staden, nedr gjorde mänga af hans folk, trängde cll betydligt antal ned i sjön vid Teigelviken, samt tog omkring 300 fångar, Del var eller detta nederlag, och då Danska hären32

af luolviiid Lindrades att fly hein, soin Christiern, sedan han genom ett låtsad förlikningslust sk a Hal sig stillestånd, och fatt gisslan till säkerhet för ell personligt besök i Stockholm, trolöst begagnade sig af en uppkommen gynnande vind, och föide meti sig fångne de Svenska ädlingar ban emottagit såsom gisslan.

Sedan Sture i Januari 1520 blifvit skjuleu vid Bogesund, och hans gemål i Stockholm endast fick emotloga sin herres lik, ankom Christiern med sin flotta till hufvudstaden. Då den ädla Christina Gyllenstjerna beredde sig all försvara hufvudstaden, insåg Christiern, att han med härsmakl icke skulle kuuna vinna deu. Han tog derföre sin tillflykt till list och förställning. Svenskarne hade tröltuat vid. oroligheter och strider. Christiern lofvade dem en rättvis regenng.. Hans utskickade vidtalade besälluiugen i Stockholm. Slutligen, bestormad från alla sidor, icke of fieudens vapen, men af vän-nere rad och uppmaningar, uppgaf Chri-33

.stiua slollel och staden; hvarefter Christiern derstädes höll sitt intag, lian hade heligt lofvat, all icke någon Svensk nian någonsin skulle slralläs för de krig, som förut hlifvil förda, samt att ingen kunde åtalas inför verldslig eller andelig domstol för det förflutna. All blodsutgjutelse skulle förglömmas, och Christina bibehålla sin gemåls förläningar.

Konung Christiern Seglade nu till Danmark, men återkom inom Oktober månads slut samma år till Stockholm, for att låta förklara sig som Sveriges arfko-nung. Deu 1 November lät Christiern hylla sig pu. sjelfva Brunkeberg, i en upp-bygd borg eller skådeplats, under Jet hans krigsfolk omgaf foleu

af h erget.

Stockholms silad skänkte honom dervid ett kredeuskar af silfver, som vägde 345 lod och var fylldt med 00 stycken Ungerska gyllen. Den 4 November kröntes Christiern i Storkyrkan. Nu började lustbarheter, kvar-vid konungen visade det gladasle Men medan han widiag-34

nåde och skämtade med de Svenska gästerna, öfverlade han i hemlighet medlen att förgöra dein. lians förtrognaste gjorde flera förslag att beskylla dem för något diktadt brott. På tredje dagen efter kröningen framträdde den nedrige erkebiskopen Gustaf Trolle och begärde skadestånd för hvad ban lidit under den siste Sturens lid. Han yrkade dödsstrafF öfver de Svenska herrarne, som dömt honcm från sill embete. En domstol af tolf ledamöter tillsattes, for hvilken Trollesjelf blef ordförande. Christina Gyllenstjerna framkallades först och fängslades. Derefter en mängd af rikets förnämsta herrar.

Den 8 November, en torsdag, besattes alla stadens gator med vakt och kanoner. Klockan 12 på dagen utleddes de fängslade herrarne på Stortorget. En spetsgård slöts omkring dem. Bödlar framträdde och, utan att ens unna dem bikt och sakrament, balshöggo dem. Nittiofyra personer, hvaribland tvenne biskopar, flere riksruder och adelsmän, borgmästare,35

radmän och borgare, blefvo aflifvade. Da aflifvades kroppar blefvo liggande på torget. Följande dagen fortsattes blodbadet. Flera galgar hade blifvit uppresta, och i dem tillsatte en stor del af borgerskapet lifvet. Efter tvenne dagar, hvilka stadens invånare tillbragt under förskräckelse, lät Christiern hopsamla liken och föra dem till

Södermalm, der de brändes. Riksföreståndaren Sten Sture den yngres lik uppgräfdes och kastades med de öfriga pä elden.

Efter dessa bedrifter i Stockholm begaf sig tyrannen på sin eriksgata.

Gustaf Eriksson Wasa vann sina segrar i Dalarne och befriade der flera slott och städer, tills ban ändtligen kunde företaga hufvudstadens belägring. Han antågade från norra sidan, på Brunkeberg. Vid sin ankomst dit visade han sitt folk Christiern galgar ännu fulla af Svenska mänx och sade: »Här sen J spåren efter det Danska regementet.» lian lät nedtaga galgarna och begrafva de döda.36

Ju mera Gustaf hunnit samla sina krafter, deslo starkare bedrefs belägringen. Emellertid led ban förluster vid atkilJiga utfall, lian sjelf måste oftast resa omkring till de olika lägren vid serskilda slott och fästen i landsorterna. Sjelfvn belägringen kunde derföre icke alltid ledas af honom sjelf. Utom de starka läger, som Voro på Lofön, vid Jerfva och Waldemarsön, lät Gustaf från Munkliderne (Kungsholmen) bygga en brygga tvnrlöf-ver Mälaren till Södermalm. Emellan Södermalm och Waldemarsön (Djurgården) byggdes också en, tvärtöfver bela farvattnet. Yid ändan af denna bro upprättades ett blockhus, hvarifrån fiendens fartyg kunde beskjutas, om de nalkades.

Gustaf hade emelleilid blifvit riksföreståndare och slutligen konung. Nan använde sin makt alt äfven sluta förbund, som kunde vara förmånliga och till bistånd. Så förskaffade ban Sverige hjelp af eri Liibsk flotta, som utgjordes af femlon skepp, urider amiral Brnns befäl.37

Vid ett tillfälle, dii Norrby kom staden till undsättning, begaf sig den Svenska flottan, i förening nied den Lübska, Danskarne till mötes. Norrby trallades i skåren, ocb var de förenade flottorna mycket underlägsen. Alen i stället för att angripa fienden, lät Liibska amiralen kasta ankar. Förgäfves anhöll Gustaf sjelf, alt ban ville angripa. Hastigt inträffade en köld, sä att Norrbys skepp iufröso. Nu sÖkle Svenskarne att angripa dem, men den Lithska amiralen nekade till och med all lemna dem ett par kanoner, under föregifvande, all man aldrig hörl, att en krigshär marscherat pä hafvet, och all han icke kunde försvara sadant inför rådet i Lubeck. Dä vinden kastade sig och isen bröts, undkom Norrby. Gustaf mäs:e tala hvad Liibeckarne ville, men ban gömde förolämpningen i minnet och veder^ällde den sedermera.

Sluüigen kunde Stockholm icke längre hålla sig. Frän riksdagen i Strengnäs reste Gustaf till Stockholm, den 21 Juni38

1523. Staden uppgafs då. Enligt en gammal anteckning, lemnades stadens nycklar At tvenne Ijiihska lcgaler. Desse, såsom medlare, öfverlemnade dem åt konungen. Gustaf uppdrog befälet i staden åt sin höfding, Pehr Hård, och allt rustades till konungens högtidliga intåg.

Midsommarsaftonen skedde intåget. I kunglig skrud, omgifven af glänsande krigare, red konungen till Söderport, der borgerskapet mötte honom. De då i trenne år iuslutna och belägrade borgrarne, kufvade af den Danska besättningen, hade uthärdat alla fasorna af en långvarig belägring. Sjukdom och hunger hade bortryckt större delen af folket, och hälften af husen stodo öde. Stockholms invånare hade sett den sista konungen förvandla spiran till bödelsyxa, och bortföra de förnämsta slägternas medlemmar, äfven fruntimmer och barn. De hade sett Sturens bjelte-modiga enka bortsläpas i bojor. Men de hade hört omtalas, alt en a(de mördade herrarne, hvilkens far äfven var fången,39

efterlemnat en hämnare i sin son. Ryktet om dennes bedrifter och slutliga upphöjelse hade inträngt inom de belägrade murarna. Tyrannens minnesvårdar af galgar och stegel omkring staden hade de sett nedtagas. Nu mötte de den unge konungen i spetsen för rikets egen härsmakt. Under de befriades jubelrop begaf han sig till Storkyrkan, der han inträdde och nalkades altaret, kuäböjande inför den rnakL, som på underbara vägar, ur fängelse och landsflykt, genom nöd och faror, under strider och segrar, ledsagat honom till det herrliga målet, och bistått honom att fullända sitt första storverk, Sveriges befrielse.

Den liden voro redan Mahnarne, ehuru glest, bebodda. På söder stod Maria, på norr Jakobs kyrka, utom Clara klosterbyggnad. Gustaf sjelf hade begagnat Maria kvrka till ett bakhåll for Danskarna, och ansåg byggnaderna utom staden endast såsom tillhåll, der fiender kunde uppehålla sig. Han lät derföre nedrifva dessa byggnader och

befästade endast så mycket starkare sjelfva40

staden. Slottet blef utvidgadt. Tornet Kärnan, som Birger Jarl uppfört till 57 alnars höjd, påbyggdes af Gustaf med 55 alnar. Under detta torn var Si t Eskils gemak beläget Denna ryktbara kammare besLod af 4 stora hvalf, tvenne ända till 10 alnar i längd, höjd och bredd. Konung Gustaf hade samlat dessa hvalf så fulla med silf-verlackor, »att donen näppeligen kunde öppnas.»

- Medan Stockhobn ansågs såsom rikets fastaste stad och hufvudnyckel och snarare som en fästning än en stor stad, skedde kungliga kröningarna i Upsala. Erik XIV, som älskade prakt och hade många kungliga egenskaper, bidrog likväl icke ser-skiidl till Stockholms försköning. Med skatten i Eskils gemak rustade han så, »alt der inom 0 år icke mer eu silfver-nugel var till finnandes.» Från spetsen af tornet såg ban, den 17 September 1568, från Rörstrandssidan, sina bröders fiendtliga härar tåga fram på Brunkeberg. Jöran Persson stod länge tigande vid hans sida.41

Slutligen sade han: »Om J, nådigste herre, följt mitt råd och efter dömen la^t hertig Johans hufvud för lians fötter, så vore detta ogjordt.» — »Du säger något,» sva-ade konungen. Erik steg derefter ned från tornet, och satte sig i spetsen for sina hofmäu. Han gjorde med vild tapperhet ett utfall emot Brunkeberg. Sjelf lakiade ban i spetsen lör siua trupper, och sökte sin broder Johan. Denne var dock icke med i striden. Hertigarnes folk måste vika tillbaka till Rörstrand, och konungen återvände till staden.

Nu blef frågan om underhandlingar. Men livarken hertigarne, eller borgerskapet i stadeu, eller Dalkarlarne ibland konungens folk ville ingå på några vilkor, förlän Jöran Persson blifvit utlemnad. Körningen gjorde motstånd, men måste slutligen bevilja vilkoret. Dalkarlarne uppsökte kansleren. Han gjorde motstånd, inen Llef öfvcrmannad och med våld tagen. Då ban hörde, alt konungen lemnat tillstånd deilill, jltrade ban; »Förr hude42

jag trott, att himlen, skulle faLla neder, än kouung Erik öfvergifva mig. Sen mitt slut och lären eder att mer söka Guds, än konungars nåd.» Nu lades honom en kafle i munnen, och han utlcddes genom .Norrport och utlemnades. Sedan manneu rysligt blifvit pinad med den tidens svåraste tortyr, uppfördes ban på Brunkeberg, der konungen från tornet kunde se skådespelet af hans afrättning.

Erik beslöt att försvara sig till det yttersta. Borgerskapet och slottets besättning gåfvo honom ny trohetsed. Kanonerna från tornet och från hertigarnes skansar på Brunkeberg dånade en vecka mol hvarandra. Emellertid sparades icke hemliga underbandliugar. Erik hlef öfvergifven af alltflere af sina anhängare. Sjelfva erkebiskopen gaf aili hopp förloradt, och en plan uppgjordes att en morgon öfvcrraska konungen. Om uatlen fördes en hop krigsfolk öfver till Låug-holinen. Klockan 8 om morgonen öppnades Söderport, och konungens egen mor-47

bror, Sten Lejonhufvud,, skyndade främst, för att hafva ärau af konungens fängslande.

Utan att ana faran, salt Erik i kyikan för alt afhöra oltesången. Några trogna undersåter varnade honom hastigt, och ban skyndade ul med sina drabanter. Fienderna voro redan på Stortorget. Konungen begynte att springa, för alt först hinna fram till slottsporlen. Den hatiulle morbrodern red honom fall, riktade sin pistol på honom, och befallte honom gifva .sig fangen, eller dö. Erik falide värjan och gaf sig. Men en af hans trogna drabanter genomborrade i detsamma herr Sten. Den befriade konungen upptog sin värja och anföll Dela Gardie, hvilken ban sårade i armen. Genom hans egen tapperhet hejdades sålunda de anfallande, och ban kom med sina drabanter lyckligt in på slollet, hvars porlar stängdes-

Dalkarlarne, som utgjorde slottets besättning, lofvade alt icke öfvergifva konungen; men då Per Brahe vidtalade dem, syntes de ej obenägna alt uppgifva sloL-44

tet. Hertig Carl visade sig nu i iull rustning litanior slottet, och begärde samtala med konungen. Erik begaf sig med honom i Storkyrkan. Der måste Erik afsäga sig regeringen och gå i fångenskap, som dock]öfvades honom mild och konungslig. Men Johan, som bemäktigade sig thronen, utan all akta Carls rätt, visade foga broderligt sinne emot den fångne brodern. Den 9 Januari följande året stod Erik tillrätta infor släuderna i Storkyrkan. Man försvarade sig häfligl, men med kraft. Johan, som såg att hans tal gjorde intryck, afbröt honom och sade: »Du är ju alldeles från vettet.» Erik svarade med lifligt allvar: »Blott en gång har jag varit det, då jag släppte dig ur

fängelset.» Men Erik dömdes från kronan.

Johan III arbetade mera på Stockholms förskönande. Han byggde tornet Kärnan, som af sin spira kallades Tre Kronor, 15 alnar högre, och lät åter uppföra de kyrkor, soin fadren rifvit, Clara, Jakob och Maria. Dessutom lät ban på det45

ställe, der de i Stockholms blodbad mördade herrarne, jemte Sten Stures lik, blifvit brände och nedgräfde, uppföra ett trädkapell, som erhöll namn af Stureka-pellet. Pä Brunkeberg uppfördes ett vårdtorn, hvarifrån man hade utsigt öfver hela staden tillika med malinarne, der, isynnerhet omkring kyrkorna, alllflera hus begynte gruppera sig.

Under drottning Christinas regering erhöll staden sin förnämsta tillvext. Slottet blef alltmer förskönadt, och tretioåriga krigets hjeltar använde ofta sina byten att bygga glänsande palatser i Sveriges hufvudstad.' Från denna tid härleda sig de flesta äldre märkvärdiga byggnader, som ännu qvarstå.

Då Stockholm i senare tider icke utstått någon belägring, och de händelser, som rört hela Sveriges rike, icke egentligen tillhöra hufvudstadens serskilda historia, torde det bhfva åskådligare att här öfvergå Mil en beskrifning af de märkvärdigastelokalerna med de historiska drag, som utmärka hvardera af dem.

*

EN VANDRING GENOM STOCKHOLM.

Slottet är den herrligaste byggnaden i Sveriges hufvudstad. Sådant det nu står, beundradt af både landsmän och fremlingar, såsom ett byggnadskonstens smakfulla mästerstycke, uppfördes del efter Nikodemus Tessins ritning.

Del gamla slollel hade under drottning Chrislinas regering blifvit härjadt af en eldsvåda, då öfversta våningen och fyra torn nedbrunno. Del förbättrades sedermera, så att det åter kunde bebos af hofvet. Men Carl XI beslöt att bygga ett nytt. Sjelfva byggnaden hann dock icke att företagas under hans lifstid, ehuru förberedande åtgärder gjordes. Sedan denne konung aflidit den 5 April 1697, sattes hans lik på parad i en af slottetssalar. Den 7 Maj uppkom i slottet en eldsvåda, som icke upptäckLes förr, än lågorna utbröto med sådan häftighet, att de icke mera kunde qväfvas. Det kungliga liket räddades med möda ur elden, ehuru den sal, hvari det stod, befanns bland de få qvarstående rummen. Lågornas raseri var förfärligt. De spelade omkring det flera sekler gamla tornet Kärnan, hvars spets, beprydd med de trenne gyldne kronorna, stolt höjde sig öfver förrödelsen. Men äfven det måste till slut böja sig. Det ramlade med ett dan, som icke en gång kunde förliknas med de förfärligaste artillerisalvor, säga gamla underrättelser derom. Det bar också tretio grofva kanoner, när det dignade.

Nybyggnaden sattes i verket under Carl XII. Eller Nikodemus Tessin var hans son grefve Carl Gustaf den som förestod byggnaden, och efter honom baron Hårleman. Den hade så fortskridit, att hofvet 1753 inflyttade derstädes. Men48

byggnader, så stora som Stockholms slott, blifva egentligen aldrig färdiga, emedan alltid något på dem behöfver repareras. Den senaste tillbyggnaden består af Lejonbacken, en stor uppgång på slottets norra sida. Denna uppgång prydes af tvenne stora roalmlejon, gjutna i konung CarlXII.s tid, och efter dem kallas denna ingång Lejonbacken. De granitblock, som utgöra pelarne och hvalfvet under Lejonbacken, äro utmärkta för sina kolossala proportionel-, och allmänt af kännare beundrade.

På öslra sidan utskjuta tvenne (Ivglar, emellan hvilka en blomsterparterr och några häckar äro anlagda. Denna plats heter Logården, emedan der fordom några vilda djur underhöllos. Denna sida är vänd emot hamnen, som sålunda för våningarna hitåt erbjuder en skön utsigt. Midtframför Logårdstrappan, som också blifvit ombyggd af huggen granit, lägga flera ångfartyg till, ehuru vedskutorna hafva för sig erhållit det största utrymmet.49

Den södra facaden af slottet pryd c s med några förträffliga trofi/er, gjutna i bly af Meijer, och anses af många för den vackraste. Pä Slottsbacken, den öppna platsen framför denna sida, står en obelisk af granit, som blifvit

upprest af Gustaf IV Adolf åt Stockholms borgerskap, såsom eu gärd åt dess trohet och nit under kriget 1788.

Den vestra facaden prydes af några sköna karyatider och medaljonger, gjutna i bly af Meijer, föreställande Svenska konungar. Af de flyglar, som bat skulle motsvarat Logai dens, har den ena af brist på utrymme måst inskränkas. Tvenne Jialfrunda byggnader, hvilka bilda eu slags förborg från den egentliga borggården, och innehålla högvakten och rum för riks-antiqsitclerna, hafva blifvit uppförda framför denna fa^ad, inom flyglarnes område. Ii land kanonerna framför högvakten äro tvenne, soui blifvit ta.^na från Ryssarne af konung Gustaf III, under hans eget befäl i Finska kriget.

3I södra porten är ingången på den ena sidan till Slottskapellet, på den andra till Rikssalen, iSlottskapellet är ganska prydligt. Dess altartafla föreställer Ghristus i Gethsemane. Den päbegyutes af Bouchardon och r Archeveque, samt fulländades af Sergel. Takmålningen är verkställd af Pasch. Predikstolen hvilar på en grupp af de fyra evangelisternas einblémer, som är gjuten af Meijer.

HiksseiU tt, som har samma storlek med Slottskapellet, är pr\dd ined en thron och en thronhimmel, samt begagnas emellan riksdagarna for hofvets festiviteter. Under det Riddarholmskyrkan efter 1835 års Lrand reparerades, förvarades på riksdalen de fanor och andra trofeer, som blifvit räddade nr kyrkan.

%

1 östra porthvalfvet, der stora glasdörrar leda till Logården, står en marmor-grupp i kolossal storlek, af Sergel, föreställande Axel Oxenstjerna, som för historiens gudinna dikterar Gustaf Adolfs bedrifter. Från delta hvalf är uppgången51

tillf de vällingar, som kungliga familjen bebor. Konungens och drottningens rikå salonger sträcka sig öfver norra sidan. Kronprinsens och kronprinsessans våningar äro belägna på den östra. Sjelfva trappan ditupp är beundransvärd för sin architcktoniska skönhet. Historiskt märkvärdiga äro det rum, der Gustaf I fi afled, och det, hvaruti hans son arresterades och förklarades afsatt. I konungens rum äro flera utmärkta bilder uppsatta. Der stå åtskilliga of Sergels och Byströms statyer, hvaribland den förres Venus kalli-pygos. hvars hufvud blifvit modelleradt efter grefvinnan Höpken, och den sednares Victorin. Äfven flera taflor af utmärkta mästare äro här uppsatta.

Från Logården inkommer man i den norra flygeln till Mustitm. Der finnes ett ruin i Egyptisk stil, prydt med Egyptiska fornlemningar. Ifrån detta kommer man in i en stor salong, der de förnämsta skulpturarbetena förvaras. Bland dessa utmärka sig den antika Endymion so fy an-de, livilkeu fanns 1783 i Hadriani villa vid Tivoli, och inköptes af GusUf III for 2000 dukater; Apollo och de nio Mu-scrna, också förträffliga antiker; och flere sköna vaser. Af Svenska artister, finnas här: Fogelbergs sköna Odén, Apollo och Venus ined äpplet, Byströms Carl XIII, Sergels herrliga Amor och Psyche samt den rusiga Faun. I del följande rummet förekomma byster af en mängd llomerska kejsare och kejsarinnor. Derefter följer ett rum, innehållande del så kallade Rafaels porslin, eller en mängd af den store konstnären målade lerkärl, hvilka ban fyllde med teckningar, lör att tillfredsställa sin älskarinnas far, som var krukinakare. Del sista rummel derefter innehåller Sergels efterlemnade modeller, till största delen i brand lera. 1 AJalnitigs-Miueunt, i en högre våning, linnas flera utmärkta taflor, de flesta och bästa af Holländska skolan. Bland Svenska mästares arbeLen förtjenar nämnas Wcrlmullers Ariadne på53

Naxos. Tessins dyrbara samling af stora mästares hnndleckniugar är här förvarad.

Midtemot Målnings-Museum iir Kongl. Bibliot eke- beläget. Dess bokskatter äro dyrbara, ocb tillvexa dagligen, isynnerhet de rigenom att af alla böcker, som tryckas i Syeiigé, exemplar måste dit inlemnas. Iliir visas äfven en stor foliant, som kallas Djefvulens bibel och är skrifven pä pergament, beredt af trehundra asnenudär.' Denna codex iir ett krigsbyte, som 'Svenskarne under tretioåriga kriget tagit i Prag

Myulkàbinftlrt ocb Aniq\nlcls- 4rki-vi'I innehålla rika samlingar, som för närvarande allt bättre ordnas. Riksanticjvilelerna, hvaribland många af stort värde, såsom de silfverpokaler Gustaf 11 Adolf erhöll af Nürnbergs borgare, en mängd guld-ringar funna ' i jorden, samt åtskilliga kungliga klenodier.

Riks- Arkivetj beläget i jordvåningen på norra sidan, förvarar en mängd vigliga handlingar, permebref, protokoller och an -54

dra skrifter, som för Sveriges historia äro af största vi^jl.

Vi begifva oss nu till

SfrtRKYfiKAN. Dess facad . afskuren mot Slottsbacken, är uppförd i dålig stil uf baron Hårleman. Det inre af denna vackra kyrka prydes af en ypperlig altartafla, men hvars svarta fiirg förminskar dess effekt i kyrkan. Den föreställer Chri-sli födelse, lidande och uppståndelse, i ett arbete af guld, silfver, elfenben och ehenholtz. Den blef skänkt af riksrådet Adler Salvius 1(554, och är förfärdigad i Augsburg. Den skall den tiden hafva kostat 80,000 riksdaler. Den (örgjllda silfver! juskronan är skänkt af den sköna grefvinnan Ebba Brahe. S:t Görans bild, af Sten Sture deu äldre skänkt, och för-(ördigad af en »helälsnidare» från Andorf 14S9, ås\flar att vara ett minnesmärke öfver Knut Posses seger, Wihorgska smällen. Olof den heliges sköld och sporrar hänga på en pelare nära altaret. Ehrenstrahl stora taflor, föreställande yttersta•v fc-

55

domen oc!» Christi nedtagande af korset, an.ses för hans mästerstycken. Bland grafvårdar är en nyligen af professor Byström förfärdigad marmorgrupp öfver Grosshandlaren Arfvedsson af högt koustvär-de. Uppmärksamhet förtjena älven de kungliga sto|arua, uppförda efter Nikodemus Tessins ritning, och prunkande af rika förgyllningar. I Storkyrkan, i ett scr-skildt rum, har Stockholms Consistorium sina sessioner, och i ett annat förvaras Cousistorii bibliotek, som innchiiller många utmärkt dyrbara verk, tagna från Jesuiterna i Olmutz under trelioariga kriget. Det nuvarande tornet fullbordades 1742.

Boksen ligger bredvid Storkyrkan. Den är en praktfull byggnad, anlagd i nyare tider. Dess rymliga salar användas äfven af borgerskapet till festivileter. I den stora börssalen hafva enskilda ordnar sina sammanträden. Svenska Akademien och andra lärda samfund fira der sina högtidsdagar. Virtuoser få äfven begagna den såsom koncertsal.60

Framför Börsen ligger Stortorget, så blodigt ryktbart i Sveriges historia Atta serskilda galor och gränder löpa der tillsamman. I hörnhuset af Skomakare-galan sitter cn kula inmurad. Traditionen berättar, att den blifvit skjuten, vid migot tillfälle, lr?m Brunkeberg* Vid husets ny-byggnad bar den blifvit bibehållen. Föibi detta hus leder gatan till Tyska kyrkogården, der

Tyska eller S:r Gertruds kyrka uppfördes och blef färdig 1642. Ett kapell hade stått der förut, och på dess kyrkogård hade köpmännen sina sammankomster, innan börsen byggdes. T\ska kyrkan utmärkes af ett spetsigt tom, hvars höjd utgör ill alnar. Det innehåller ett klockspel, del enda i Sverige, med hvilket, tuligt kunglig tillåtelse, spelas »både vid glada och sorgliga tillfällen.»

På ett litet torg, nära denna k^ika, ligger den så kallade Tyska ßrtmncn. Derinvid hafva Judarne sin synagoga. Från detta lorg leder Skäl-Gårdsgatan till Köp-57

mangatan, och genom Bollhusgränden återkommer man lill S')ttsbacken Den del af staden, hvars krokiga och trånga gator vi här följt, utgör den egentliga gamla staden, som inneslutes af Öster- och Ve-sterlånggatorna. Sjelfva byggnadssättet i de äldsta af dessa hus är Tyskt, så att t. ex. Hera sällsamt prydda gaflar äro vända mot sjelfva Stortorget.

Midtemot slottet ligga det KtmØigài Nummerloltt riets luts, Finska kyrkan, som är tornlös och till sitt yttre föga märkvärdig, Of verståt hällar e-huse t och Skopor t en eller Skomakareembetets hus Ofverståthållarehuset är smakfullt uppfördt af Tessin. Dess inre gårdsrum förtjenar att beses, emedan det erbjuder ett sällsamt perspektiv.

Vid stranden af Slottsbacken är Gustaf Iir.s staty upprest. Den är gjuten i brons af kapten Appelqvist. Konstnären har framställt konungen efter inön-slretaf den Belvederiske Apollo. Ilan håller i högra handen en oliveqvisl, fri-

dens sj mbol, och stöder sig med den venstra vid ett galerroder.

Skeppsbron, som hiir vidtager, har blifvit byggd utanför den gamla stadsmuren; som gick vid Oslei långgatan. På den ena sidan ser man här skeppeu lägga till sä nära kajen, att de lossa och lasta öfver utsatta landgångar, der de ligga förtöjda. Ett våghus och ett kokhus äro byggda för de sjöfarandes beqvämlighet. Till höger ser man en rad af Stockholms rikaste hus. Bland dessa står Vacklntsi t eller Tullens hus, der Tullverkets cmbets-och tjenstemän hafva sitt hufvudsäte. Derefter följer Banken^ som egentligen hestår af tvenne hus, emellan hvilka en be-täckt gång förenar de öfra våningarna. Sjelfva det egentliga bankohuset byggdes af staden, efter Tessins ritning. Utom de skaller, hådc i klingande mynt och sedlar äfvensom dokumeuter, hvilka banken förvarar och förvaltar, innehåller dess hus, till säkerhet för dessa, en eldsläckningsapparat, som består i rör, ledda genom59

alla våningar och satla i förbindelse med brunnen på Jerntorget, det torg som ligger framför bankens vestra facad.

Skeppsbron slutar vid Slagtarhuset, som hänger tillsammans med en qvarn. Härunder framgick den egentliga Söderström, och på pålar äro både slagtarhuset och qvarnen byggda. De skiljas gcnotn en gränd från ett qvarter, som innehåller den såkallade Gröna Gången och Fiskargången, »ler marknaden för grönsalter och fisk hålles. Äfven denna byggnad är till eu stor del ställd på pålar. Sjelfva vattendraget, som bildat ett par små holmar, är sålunda alldeles Öfverbyggdt. Bredvid sjelfva Söderström äro

Si.us.sarnf. anlagda. Hedan under Johan III:s och Sigismunds tid anlades slussar i Söderström, som då varit bredare. Men de nuvarande slussames byggnad begyntes af den då åttietreårige Christoffer Polhem och hans son Gabriel på 1740-talet. Den gamle dog tvenne år Innan arbetet hann fullbordas. Den store me-60

kanikern hade användt mångfaldiga och sinnrika uppfinningar för vattnets uttappan-de, emedan grunden befanns mindre gynnande, och olaliga svårigheter sålunda mölle Också hade sonen tvekat all åtaga sig arbetet, när kontraktet med den gamle uppgjordes. Efter 80 års förlopp hafva de nil erfordrat en ombyggnad. Tvenne vindbroar, Höda och Bin Mns-sch, leda elfver dess kanal. Den sednare är sis| anlagd; men deu förra lärer vara försedd med en mekanik af Polhems snillrika uppfinning.

Vi hafva sålunda följt slädens öslra sida. Om vi nu återvända på deri vestra, iiuna vi Instageplatsen för Mälar-farlygen,

Kolm EU mn och Munkbhon. De höra till en Irakt, som belt och hållet blifvit bildad ulanför den gamla staden, hvilken åt denna sida begränsades af Vesterlånggatan. Husen omkring båda Nygatorna, och Muukbi ogalan äro h}gt;da på pålar. Dessa galor gå parallell med Vesterlånggatan och Mälarstranden, saml äro01

reguliera och vackra. Vid Lilla Nygatau ligger Posthuset och vid Munkbrugalau Angs-Coltcgii hus. Stora Nygatau slutar vid

Rujdarhlstoiicet , soin prydes af Giutaf I.s staty, ställd midlfrarnför Riddarhuset. Denna staty modellerades af LArchevcsque och göts af Meijer 1770. Bronsen skänktes af kronan, och dertill användes kanoner, som blifvit eröfrade af Carl XII.

Riddarhuset byggdes efter ritning af drottning Christinas byggmästare de la Vallée. Sjelfva iiddarhussalen, der adelsståndet sammanträder vid riksdagarna, är på väggarna beklädd med familjernas målade vapen. Dess Iak är måladt af Ehicn-strahl. i serskilda rum förvaras Riddarhusets handlingar och har ståndet sitt arkiv. Det yttre af denna byggnad är i en ganska egen stil, med statyer och andra pryduader på taket. Under taklisten rundtomkring bela huset slår en inskription, som lyder sålunda: Consilio atque62

«

sapieutia datis majomin exemplis, an iittis cl felicibus armis. Divino sinc numiue faustum est niliil. Prudeiilia nuirus sacer ncc dicidil nec proditur. Per lahores itur ad honorcs. Civium fortiludo præ-cipuum regni firmamentum. Dolce cl decornm esl pro palria mori. (Genom råd och vishet, förfäders Ivsande exein-pel, mod och lyckliga vapen. Ulan den gudomliga försynen nr inlet lyckligt. Klokheten är en helig mur, som hvarken faller eller förrådes. Genom mödor giir man lill ära. Medborgares tapperhet äi* viltets förnämsta stöd. Det är ljuft och

ärofullt att dö för fäderneslandet.)

Emellan riksdagarna har ofta Riddarhussalen blifvit upplåten till koncerter, som äfven de kungliga stundom hivistat. Det märkligaste kungliga besök, som här blifvit aflagdt, skedde likväl 1789 under sjelfva riksdagen, då konung Gustaf III personligen infann sig bland den församlade adeln, pekande på Vasavapnet, uppsatt på dess vägg, såsom grund för sin63

åberopade rättighet all sjelf upplräda och inverka på adelns öfverläggningar. Den pä hans befallning trakterade pöbeln hade vid tillfället samlat sig utanför Riddarhuset, och dess sorl och skri hördes ditin. Det >ar då, som en adelsman genom det öppnade fönstret ropade ut: »Tyst, pack! lian talar sjelf.»

Iiufl/insetj en prydlig byggnad med 4 flyglar, ligger bredvid Riddarhuset, och tillhörde förut riksskattmästaren Gustaf Bonde, som afled 1677. lians sons enka sålde det till staden, som bestämde det till Rådhus i stället för del fordna vid Stortorget, der Börsen uppbyggdes. Sonen grefve Gustaf Bonde d. y., som föddes der, skrifver om sig sjelf: »En bonde jag föddes i Stockholms lådsal.» Åtskilliga anliqviteter äro på Rådhuset förvarade. Dit höra stadens Svärd och Nycklar, äfvensom stadens slenar, hvilka den gamla Jagen ålade såsom ett straff att bära omkring gatonia. Också den gamla Slockholmsalnen, normalen för hela riket,64

förfärdigad of jern, är vid ingången inslagen i muren. Salarne, isynnerhet stora radhussalen, äro utmärkt prydliga, dekorerade med porträtter och taflor. Under rådhuset äro flera häkten inrättade.

Riddarhustorget omgifves af ansenliga byggnader, och der förena sig flera gator: Myntgatan, Storkyrkobrinken, Stora Nygatan, och den väg som öfver Riddarholmsbron leder till Riddarholmen. Detta torg har i senare tider varit en skådeplats för uppträden, hvilka höra till Svenska folkets bedrÖfligare minnen. Det var här som den svage konung Adolf Fredrik]at år I75G sin anhängares och gunstlings, grefve Erik Brahes hufvud falla, för ett brott emot samhällets lagar, men utfördt. med hofvet?; medvetande och för att befrämja dess afsigter. Grefven hade nemligen tillika med några andra adelsmän anlagt en sammansvärjning mot ständerna, och dessa fordrade hans hufvud. Grefve Fersen, som då var landtmarskalk, yrkade isynnerhet dess fullbordan. Gref-65

\ itiiinn Bralic begaf sig till landtmarskalk ken, knäföll för honom i tårar och had om nåd för sin make, men förgäfves. Han tillika med baronerna Iforn och Wi ängel och några andra underordnade sammansvurne blefvo afråltade.

En bland de nesligaste domar, som af Svenska regeringen blifvit fällda, utfördes här den 23 »September 1794. Efter Gustaf lifts död, då hfrtig Carl rvrkt till sig högsta makten, såsom sin brorsons lörmvndare, och denna makt genom or-densmvsteriernas tillhjelp öfvergått till baron Reuterholm, var del naturligt, att dèn mördade konungens vänner skulle kanna missnöje och ohelålenhet. Kri af de förnämste bland des^e, baron Armfelt, ryktbar för sina mera lysande och behagliga, än stora och gagnande egenskaper, hade med den älskvärdaste af hofvets damer, fröken Rudensköld, knutit en förbindelse, som både kärlek och gemensamma politiska sympatier gåfvo styrka. Under Armfelts vistande i Neapel såsom70

Svensk minister, brefvexlade lian (litigl med fröken RudensköJd, och de hade uppgjort en plan att förklara den unge konungen myndig eller åtminstone draga hertigen-riksföreståndaren frän den despotiska Reuterholms inllyiandc. Den sedna-res förbittring, då man kom planerna pä spnreri, var utomordentlig, och ban lyckades alt äfven iubhtsa hos hertigen samma halft|Ua känslor. Hela förfarandet emot den älskvärda och allmänt värderade fröken bär spfir af en sådan hätskhel, all man har skäl (or den mening, som också allmänt antages, att hon ådragit sig den furstliga ouådens bela tyngd iör sin slolt-hct all vägra fursten hvad hennes hjerta frivilligt skänkte baron Armfelt. Efter en process, vid hvilken hennes brefvexling utgjorde enda beviset, och hvari man med den utsöklaste omsorg försökt alt uttyda äfven de oskyldigaste uttryck till del värsta, blef bon dömd till schavott och tukthus. Rikskansleren Sparre, som också hörde till hennes domare, ansträngde all sin eftertanka67

for att i lagboken och i hennes uppförande Unna en anledning att åtminstone kunna dömma henne alt slita ett enda par ris, såsom hans egna ord folio. Dagen efier domens aflämnande, och så bittida på morgonen, all hogsl la personer voro i rörelse, utfördes fröken ifrån häktet. Hon var hvilklädd, med del långa håret uLslagel, och en

dödlig blekhet bc-täcklc hennes sköna ansigte. Med barbariskt förfinad grymhet hade man tvingat hennes egen bror, som var oflicer vid gardet, all föra befälet öfver den piket, som bevakade schavolL-n. Knappt hade fröken Hudensköld blifvit ledd uppför trapporna till schavotten, förrän hon föll af-svimmad. Hennes bror förlorade medvetandet, och för bela lifstiden sitt sinneslugn. Man vågade icke verkställa den förnedrande doiueu pu den afsvimmade, utan hon återfördes till häktet, der hon, så snart hon återvann sansningen, visade samma själsslorhet och frimodighet, somr>8

hon röjt under hela den plågsamma rättegången.

Men icke blott en konungs feghet har här spillt blod, och en furstes bat förspillt cn undersåtes ä*ra, utan det uppretade folkets raseri har också här mättat sig på ett blodigt öller. Riksmarskalken Avel Fersen tillsatte lifvet pii deri plats, der hans läders stränghet utkräft Brahes blod. Det var den 20 Juni 1810. Den på Qvidinge hed i Skåne hastigt aflidne kronprinsen Carl Augusts lik skulle föras till Stockholm. Det hade öfver natten stått i Salems kyrka, och möttes om morgonen af den lysande svit, som skulle följa det till slottet. Främst, nästefler en afdelning trupper, akte i processionen riksmarskalken, i sin lysande uniform, uti en rikt prvdd galavagn, dragen af ses: hvita hästar. Del tycktes som den rike magnaten i sin prakt velat håna det upprörda folkets djupa sorg öfver sin älskade furstes död. Att en komplolt var uppgjord emot den stränge aristokratens lif, röjde09

sig genom hela utförandet af dess plan. På flera krogar och näringsställen hade penning >r blifvit insalta till fri traktering fur de lägre folkklasserna, dem man dessutom oroat och uppretat genom berättelsen, alt prinsen blifvit förgillad på Fersens och andras tillställning. Uedau då liktåget kom öfver Koda slussen, begynte den omgifvande folkhopen alt ropa efter stenar. Grefve Fersen hade blifvit varnad genom en anonym biljett om morgonen, och hade nu kuunal undkomma; mcu ban tycktes endast akta på sin pligt. Stolt, men alltmera bleknande, lutade ban sig i hörnet af den genomskinliga vagnen, som långsamt framskred genom den allt— vildare sorlande folkmassan. Midlpå Stora Nygatan krossades det lörsta vagnsfönstret af en specteriksdaler. Derefter löijde en skur af slenar, vedträd, kappar, paraplyer och andra vapen, som ögonblicket gaf i banden. En vaktmästare Hullgren egde det hus, som just vid Slora Nygatans mynning mot Riddarhustorget ligger midt-70

emot Uergstralska huset. I>er hölls då ett frukostställe en trappa upp. Dä grefven märkte, att hans lif var i Wtersta litra, sprang han här ur vugueri och tog sin tillflykt till Multgrens. lian var redan sårad och hade lörlorat hatten. Då han undflydde, stötte hans fiender etter honom med käppar och paraplyer. Generalmajoren Silfversparre lät hevaka huset ined dragoner, och sökte ined vänligt tal förmå folket att skingra sig Meu med vilda skri utfordrade folkhopen »kronprinsens mördare». Silfversparre be»af sig in i huset, för att rädda den olycklige. Men folket inträngde med honom, Från en obevakad inqang i Grämuukegrëml hade en flock inträngt i huset. Den kammare, der Fersen gömt sig, uppbröts, och de förbittrade instörtade. Han knäppte händenia tillsammans, had om nåd. och försäkrade, att han var oskyldig. Men hans böner och försäkringar bemöttes endast med förnyade hotelser. Grosshandlaren Lexow ryckte ordensteckneu, värjan och71

manteln (Van honom, och kastade dem ut genom fönstret. Folket emottog dein med vildt skri och slet dem i stycken. Silfversparre erbjöd då folket att föra grefven i fängelse och låla lagligen undersöka hans brott. Åtföljd af honom och en löjtnant Hammarsköld begaf sig Fersen, blodig och vanställd, utför trapporna ('ör all föras till Radhuset. De uppställda truppenia stodo, pä sina officerares befallning, orörliga och betraktade skadespelet. Så snart grefven nedkom pä gatan, rycktes ban af den vilda folkmassan lös frän sina följeslagare, släpades vid harel, sparkades och blef slagen med knytnäfvar och käppar. De, som närmast om-gäfvo honom, voro klädda i sjö manskläder ; men al deras fina linne slutade man, att de voro förklädda. Grefven släpades fram till Rädstugutrappan, och skulle der införas i häktet. Men då hans gestalt blef synlig på trappan, upphäfdes förnyade skrän. Hans fiender grepo honom åter och ryckte alla kläderna från honom.Alldeles naken framsläpades lian lill Gustaf I;s sia tv, der lian, redan döende, under grymma marter, uppritades och nedsläpples mol gatstenarna. En sprang upp på hans brö&t och trampade del med klackarna. Slutligen uppgaf han audaa. Men iifveri mol den döda kroppen lörtlor hopens ursinniga misshandling. Efter cn slund infunno sig några stadstjeuare med en politi-likkista, i hvilken liket kastades och inbars under Ilådslugan i del rum, der sjelfspillingar» och döda fångars lik

läggas innan de föras till begrafning. Så snarl mordet på grefven var fullbordadt, försvunno de förklädda, soin slutes ledare för anslaget. Men den upprörda folkmassan stormade omkring att söka offer för sitt raseri. Del furstliga likeL hade, utan uppehåll af del Persiska uppträdet, blifvit fördt lill sill paradrum i slottet. Derulauloré igenkändes furstens läkare, en Italienare vid namn Rossi, och det var med möda som ban lyckades undkomma inom den kungliga borgen. Grefve Fer-sens syaler, gielVintiaij Piper, hvilka de ursinniga också sökte, undkom, rörklädd, pä eu bat till YVaxholmcn I)e generaler, som sökte tilltala folket, blefvo öl-verfallna med ovett, och sjelfva den eljest högaktade general Adlercreutz erhöll käpp-rapp. Ändtligen, på eftermiddagen, satte regeringen trupper i rörelse, kanoner plan-teiadcs pä Norrbro, och andia riktades utfor Storkyrkobrinken emot Riddarhustorget. Men folkel furlfor alt sorla och hota. Manga framträdde emol kanonerna och uppmanade militären alt skjuta, om de vagade. Slutligen gals eld. Med kar-lescher sopades bela Storkyrkobrinken, och piketer till häst redo omkring gatorna. Men oaktadt nederlaget, tycktes folkel ännu icke vilja gifva vika, isynnerhet då nallen inbröt. Men ett sla kt regn verkade hvad truppernas eld icke förmådde. Antalet af döda och sårade blef aldrig ut redt.

Midlframför Sveriges Riddarhus föieföll

474

sålunda det uppträde, då dess mest lysande ledamot loll ett offer för folkyran, men också hämnades af regeringen med ett icke obetydligt nederlag på de förvillade.

Riddarholmsbron leder öfver den kanal, som skiljer Riddarholmen från sjelfva staden. Denna bro blef 1784 färdig, och innehåller en inskrift på den södra sidan, som tillkännager, alt den egnades åt Gustaf III vid hans lyckliga hemkomst från sin Italienska resa. Platsen framför bron bar blifvit så utvidgad, isynnerhet sedan den fordna kyrkogården planerades och dermed förenades, alt den nu uleör ett vidsträckt torg. Här, till venster, reser sig den för hvarje Svensk bekanta

RmnAMioLMSKYnKAN. Byggd under konung Erik XlV:s regering och färdig under Johan III:s, har den likväl icdan genom reparationer och tillbyggnader blifvit mycket förändrad. Sedan kyrkan den 10 Augusti 1694 blifvit Iräflad af åskan tvenne gånger inom cn fjerdedels timma, just75

under sjelfva gudstjensten, iståndsattes det skadade tornet »nyo, och år 1700 uppsatte kopparslagaren Palm tuppen på dess spets. Den oförskräckte kopparslagaren hade låtit hinda tuppen på sin rygg, hade en vinbutelj och ett par glas i fickan saml ett par pistoler i bältet. Till öfversta spetsen klättrade han, sedan ban utkommit genom den såkallade stormluckan, utanpå tornet på de der utstående spikarna, lian satte sig gränsle öfver korset, uppsatte tuppen på 3itt rum, drack konungens och rikets skäl samt nedkastade glasen, af hvilka det ena nedkom oskadadt. Derefter afsköt ban sina pistoler och nedsteg lyckligt.

Den 28 Juli 1835 nedslog åskan ånyo i tornet. Det fortfor att sakta rjka ett helt dygn, utan att elden syntes utbrista. De arbetande hemskickades, emedan det stora antalet icke kunde användas på en punkt, der icke ens en enda person kunde åtkomma glöden. Slutligen öppnades kopparbeklädningen på åtskilliga ställenj76

på det inan lättare utifrån kunde åtkonuna elden. Men i stället gaf ett vindkast näring åt lågorna. De bröto med liflighet ut uuder tornspetsen, och larmtrumman måste gå. En ofantlig folkskara samlades på Riddarhustorget ocli Munkhron, för att betrakta det på en gång sublima och förfärliga skådespelet. En ställning hade blifvit uppsatt utanför tornet frän den högsta gluggen, och en man slutes på densamma just då på eu gång den brinnande spetsen med sitt förgyllda kors och tupp uedstörlade tätt invid honom. Straxt derefter började röken från det afbrutna tornet all ökas. De förut mörka kopparplåtarna begynte alltmera rodna af glöden innanföre. Med oupphörligt verkande kraft nedträngde lågorna, och bela tornet liknade eu jättehög masugnspipa. Vid tornuret afspiängdes kopparen af hettan, så all de brinnande bjelkama der blottades, medan massan ofvanföre ännu sammanhölls af siu glödande kopparbekläduad, ur hvars fogningar här och der små. ofta be-77

synnerligt färgade lågor framstucko. Efter några minuter, fidia af väntan, nedstörtade pä en gång liela massan med doft brak. Klockorna smälte och ncdföilo genom loruhvalfvet. Nu begynte rök framtränga ur del mindre

tornet midtöfver choret. Sjelfva takets kopparplåtar antogo en alltmera högröd glödande färg. Det sjönk tillsammans, och tornet öfver choret störtade deröfver. Del Gustavianska chorets vackra torn höjde ännu stolt sin spira öfver de härjande lågorna. Men äfven ur fogningarna af dess kopparhe-klädning framstucko små lågor. Liksom kransar af färgade lampor slingrade de sig omkring den prydliga kupolen öfver hjeltekonungen lik. De små flammorna smälte alltmera tillsaminaus, och elden antog en egen' grön färg. Slutligen vacklade spirau, men den föll åt ingen sida, utan hela den lysande kupolen sjönk tillsammans på sin egen grundval. Chorets hvalf, liksom hela kyrkans, trotsade likväl eldens makt, och qvarstodo, så att bela hel-78

gedomens inre lemnades oskadadt af lågorna.

Herr Samuel Owen föreslog alt i stället för det aflminna tornet uppföra ett annat af gjutet tackjern. Professor Göthe uppgjorde ritningen dertill, och kontrakt uppgjordes med harön WahrendorlV om dess gjutning vid Åkers Styckebruk. Herr A. Moberg, föreståndare för bruksat betet, hade också bestyr med dess uppsättande, hvarvid ban använde åtskilliga egna uppfinningar af sill mekaniska snille. Den 20 November 1839 uppsattes det förgyllda korset pa dess spets.

Kyrkan omgifves af flera grafchor, hvaribland de kungliga Carolinska och Gustavianska äro de prydligaste. De äro belägna på hvar sin sida om sjelfva kv rkans högchor. Närmast in Lill del Gustavianska är sakristian belägen, öfver hvilken ell litet hviilldt rum bär namn af Kloster-Lasses kammare, emedan traditionen föregifver, att denne Jesuil under Johan III:s tid stundom der uppehållit sig. Wachl-79

ineisterska ocli Bancrska grafchoren äro l Ilbvggnader på samma sida af kyrkan. På andra sidan, närmast intill Carolinska grafchoret, äro tvenne, som kallas de Le-wcnhaiiptska, belägne. Derefter följer, pu andra sidan om kyrkodörreu, det Waclit-meisterska och Persiska saml slutligen, vid sidan af tornet, det Torstensonska. Hvart och ett af dessa är uppfördt eller egtfrnes smak, utan afseende på någon harmoni med det hela.

f)å man inträdt i kyrkan, linner man längst framme i choret, midtframfür altaret, tvenne upphöjda grnl\ ur dar. De äro Magni Ladulåses och Carl Vill Ktiuls-sons. Båda dessa konungars monumentet- lät Johan III förfärdiga. De äro gjorda af n5gou rödaktig sten och hafva blifvit målade med ljusröd oljefärg. Sjelfva mästarne voro Lucas Bildhuggare och Anders Målare.

Del var emellan altaret och dessa grafvar som riksrådet Carl Nilsson Färla tog sin tillflykt, då den rike Bo Jonsson Grip,so

drifven of sin svartsjuka, förföljde liouoiu. Carl Nilsson fasthöll sig så hårdt i altarets hörn, alt detta bra>t. Men lio Jons* son högg honom i toll stycken. Det skedde 1382. En sten, sönderdelad i toll stycken, har till minne hiiraf blifvit inlagd i golfvet, just på det ställe, der mordet skedde.

Af den äldre Wasaätten är här begrafven Christer Nilsson Wase, riksdrots, hvilkens grafsten Johan 111 lät förbättra. Sten Sture den yngres ben voro liiir förvarade, tills de af Christiern Tyrann efter Stockholms blodbad fördes till >ödcrmalm och der förbrändes. Mnnga af Sveriges fordna ädlingar, som med sill hufvud fult plikta för sina företag, hafva här blifvit begrafne, såsom Måns Bryntesson Liiijehök, halshuggen af Gustaf Wasa för Vestgölüupp-roret, den ålderstigne Hogeuskild Bjelke, Sigismunds rådsherre, hvilken Carl IX lät halshugga, den tappre Skotten Carl Mornay, som försökte all rädda den fångne Erik XIV. Till de här begrafna hals-81

huggnas antal liöra också Torkel Kuuts-son och prins Magnus Birgerson. Den förres graf borttogs for all bereda iugåug till del Carolinska grafchörcl.

GuslOLinariskd Gra/choret uppbyggdes på Gustaf Adolfs befallning. Han utvalde sjelf denna grafplats före sin afresa till det Tyska Iretioåriga kriget, men grafcho-ret blef icke uppfördt förr, än eller hans död. Choret upplyses af sju fönster, och under hvart och ett af dessa står på en omerad leljstenstada en inskrift. Den lyder: in anguslis inträ vit, pietalem ama-vit, hostes prostravit, regnuin dilata-vit, Suecos c*allavit, oppressos I i biff i vit, moriens triumphavit. (Ifan företog svåra värf, älskade gudsfruktan, nedgjorde fienderna, utvidgade riket, forherr-ligade Svenskarne, befriade de förtryckte, dog segrande.) I sjelfva det öppna choret står en skon sarkofag af Italiensk marmor, hvilken Gustaf III i Italien beställde åt sin fader, Adolf Fredrik, men hvilken, emedan den befanns obe-

gagnad, var nuvarande konung 1832 lat använda. 1 densamma nedsattes dä, vid sekulai festen i anledning af Gustaf Adolfs död, dennes likkista. öfv er den kungliga hjeltens sloft hänga troféer, som blifvit tagna under haus krig. 1 grafhvalf el under choret ligger hans gemål Maria Eleonora, jemte ett par hans aflidna barn. Den IIolstein-Gollorpiska allen har också här sin hviloslad, sä alt Adolf Fredrik, Gustaf 1)1 och Carl XIII, jemte gemåler och barn, blifvit der insalta.

Carolinskti Graf choret byggdes efter Tessins ritning enligt Carl X:s önskan, ehuru det först fullbordades 1729. I detta chor ligger Carl XII i en svarl mar-morsarkofag. En lejonhud af förgylld metall, fi hvilken kronan, svärdet och spiran hvila, är anbragt ofvanpå sarkofagen. Hjeltens enkla' men väldiga värja står bredvid honom, eröfrade fanor och slan-darer sväfva öfverst i hvalfvet. I tvenne hvaiandra alldeles lika sarkofager l'gga hans svåger och s\sler, Fredrik och Ul-|D3

rika Eleonora, på hvar sin sida i clioret. I grafhvalfvet derunder hvila Carl X och Cail XI ined sina gemåler, samt prinsessan Hedvig Sofia, Carl XH:s äldre syster, jemte hans öfliga i barndomen döda syskon. Kronprinsen Carl Augusts lik ;ir äfven der förvaradt.

I de öfriga grafchoren äro lik af de familjer, hvilkas namn de bära, förvarade. I det Bandraka är uppsatt en tafla, som föreställer den odödlige fältherren Johan Banér. Den Torslcnsonska grafven, der den store Lennart Torstenson hvilar, har blifvit förskönad och försedd med inskriptioner al en hans afkomling, grefve Bjelke.

Bland Serafimerriddarnes sköldar, hvilka här efter riddarnes död uppsättas, finnes också »herr Napoleon Bonapartes.»

Kvrkans dyrbaraste prydnader, de som kostat fäderneslandet mest, äro troféerna efter fordna lyckliga fälttåg. Äfven rustningar och pukor äro hit sammanförda för att vittna om Svenska vapnens bedrifter. Dessa vapen återfördes hit, ifrån Riks-84

sälen, den 30 November 1839, åtföljda af truppafdelningar. Äfven Svenska Riksbaneret bar i denna kyrka sin plals.

.Rundtomkring kyrkan äro flera märkvärdiga bus belägna. I sjelfva fonden af Riddarbolmstorget ligger det så kallade Kunailuisctß der numera Svea llol-lläll, äfvensom KammarKollegiuni och Statskontoret hafva sina sessions- och arbetsrum. Delta hus har af kronan blifvit doneradt till enskilda, men åtskilliga gånger återköpt. Sist egdes det al fältherren Cail Gustaf Wrangel. Det nedbrann 1693, men islåndsaltcs sedermera, så att, efter branden af Stockholms slott 1697, hofvet der residerade, tills del nya slollet blef färdigt, 1754. Konung Fredrik och hans gemål residerade således här intill sin död. Det är försedt med flyglar och torn ät Mälaresidan. Dessa tvenne torn, af hvilka man, ehuru orält, föregifvil all det ena skulle vara qvarstående alltifrån stadens anläggning, utgöra en prydnad för Riddarholmen.85

Bredvid delta hus, längre nedåt stranden, äro SundhetsKoIlegium och Auktions-huset helägna. Här reser sig äfven Fri-inurarnes mystiska hus, hvars sällsamma utseende harmonierar med de hemlighetsfulla begrepp man gür sig om brödernas verksamhet. De hafva likväl icke sjelfva murat sitt hus. De köpte det 17ft3, men hafva tillbyggt en flygel, som invigdes 1802, Det kallades lörut Rosenhanska huset efter sin första aniäggare, men egdes senast en tid af handlanden »Ström, som anlade StrÖmsborg på ett skär midti Norrström, i huset närmast Frimurarelogen hafva herrar Norstedt <& Söner anlagt ett boktryckeri, det största i Stockholm. Hessensteinska och Taubeska husen, der KommerseKollegium och Riksgälds-kontoret äro förlagda, höra också till de prydligaste. Del sednare uppbyggdes af riksrådet grefve Fredrik Stenbock, nuder trelioåriga kriget.

Utanför denna husrad, som utgör högra sidan af Riddarholmstorget, äro tvenne90

Simm-inrättningar, den ena bredvid Kungs-huset, den andra vid boktryckeriet.

Den venstra sidan börjar vid bron med Geijerska och Ilebbeska husen, Ii vilka ligga intill kanalen, emot Munkbron. Ständernas hus > roed sessionsrum för de tre ofrälse stånden, vidtager derefter. Gym-nasiihuset, som

nu följer i ordningen, var fordom prestgård, då Riddarholmen utgjorde en eger» församling. De yttersta husen på denna rad äro Sjöförvaltningeus och Kammarrättens. Emellan detta sednare och Kungshuset leder en backe ned till Angfartygshainnen för farteu på Mälaren, der inemot tretio ångfartyg lägga till.

Då vi återvända från Riddarholmen öfver Riddarhustorget, följa vi Myntgatan; som förbi Myntet leder till Myrillorget, hvilket sammanhänger med platsen framför Lejonbacken.

Sjelfva Mynlhusct, hvars facad St Myntorget är försedd med fyra kolossala pelare, hvilka, om de icke uppbära annat, åtminstone fa uppbära anmärkningar af87

kännare i byggnadskonsten, innehåller, utom sjelfva Myntverket, Bergs. Kollegium ocb de delar af Konungens Kansli, som ej bulla sina sessioner i Gamla Banken eller fordna Oxeustjernska huset i Storkyrkobrinken.

Mara vid Myntet leder eu spång öfver till Helgeandsholmen, der, på ena sidan, kungliga stallet intager bela holmens längd, men på den andra sidan linnes eu mängd smärre, orediga l.us, hvilka blifvit inköpta af kronan. Polisen har bär sina embets-lum. Den kungliga stallgården vände förut emot Norrbro en lång, naken inur, till dess 1830 den sükallade Bazai byggnaden, en rad af eleganta salubodar, der blifvit uppförd.

Nu utgör Norrbro en af Stockholms yppersta prydnader. Emellan Lejon -backeu och Gustaf Adolfs torg sammanbinder den staden och Norrmalm. Den del, som leder Öfver norra strömfåran, blef färdig 1707 ocb endast småningom bar sedermera det öfriga blifvit fullbordadt,88

sa att nu kojer af huggen sten omfatta strömmen på båda sidor. Strömparterren, en angenäm promenadplats nedanför bron, erbjuder, med sin svalka om sommaren, sina angenäma utsigter och den högtidliga brusuiugen af strömmen, etl lockande nöje för hufvudstadens invånare. Denna anläggning har att tacka Överståthållaren friherre Spretig| porten for sitt upphof, och den hlef färdig 183t>.

Gustaf Adolfs Tobo prydes af hjelte-konungcns bdd till häst. Den är gjuten efter 1'Archevesques modell af Meijer. Den blef uppställd på sin fot den 5 Maj 1791, under kanonsalut. De fyra medaljonger, som pryda piedestalen, föreställa fältherrarne Torstenson, Wrangel, Bauer och Königsmark. Den har, alla omkostnader sammanräknade, kostat 175.000 riksdaler.

Operahuset och Arfprinsens Palats utgöra hvar sin sida af torget. På det förras plats stod fordom det såkaliade större Delagardiska huset, som en tid tillhörde grefve Avel Lillje och derefter Sparrefa-93

miije». Gustaf IH inköpte det till kronan och lät efter Edelcrantz'* ritning uppföra Operahuset. Efter älta firs arbete blef det färdigt 1782 och den 13 September detta ar öppnades del med representationen af den nya operan Cora och Alonzo.

Det var här, som den snillrike konungen , hvilken just invigt bela palatset Pa-triis Musis (fil fosterlandets sånggudinnor), under en maskerad den 16 Mars 1792, klockan tre qvart till tolf om natten blef skjuten, lian hade förul blifvit varnad af en anonym biljett; men som han var ytterst noggrann att icke lata sätta sitt personliga mod i fråga, trotsade ban hotelsen och begaf sig till operahuset. Klädd i svart domino med mask, inträdde ban vid sin hofstallmästare*, grefve Essens arm, för alt göra en promenad omkring maskernas hvimmel i salongen. Han hade likväl genast blifvit igenkänd, och en grupp af obekanta masker trängde sig fram och omgaf honom. En af dem klappade houom på axeln, troligen för90

all känna, om han bar harnesk under siu domino. »God natt, vackra ina%k!u sade den obekante. Konungen, oroad, ville draga sig undan emellan kulisserna, dä i delsamma elt skott lossades. »Je suis blesst'!» utropade ban och föll i Essens ariuar. Ett skri hördes; »Elden är lös,» och liera masker rusade på dörren. Men Essen ropade i delsamma, att dörrarna skulle slängas. Konungen uppbars lill smårummen vid siu loge, der ban först blef förbunden, och derefter på en bår blef buren upp till slottet. Då bären, omgifven af drabanter och facklor, bars uppför Lejonbacken, reste sig den sårade lill hälften och plirade, i det ban kastade en blick omkring sig på sina be stortå följeslagare : »Jag är som den helige Fadren: man bär mig i procession.»

Emedlertid, sedan dörrarna i teatern blifvit stängda, lät polismästaren Lil|jensparre auteckna alla närvaraude. Den

siste, hvars namn anlecknades, var Anckarström, som fräckt sade: »Man måtte91

val icke misstänka mig heller?)» — »Hvarföre er, mer au någon annan?» invände den kalle polismästaren och lät herrarne gå. På golfvet i salongen funnos sedermera den aflossade pistolen och en stor dolk med inslipad huiling. Pistolen igenkändes dagen derefter a(en smed, som lagat densamma åt Anckarström, och på denna anledning blef ban fängslad, lian erkände genast sitt brott, men uppgaf inga medhrottsliga. Likväl fängslades äfven öfverste Lilliehorn, gcner.d l echlin, baronerna Ribbing och Horn samt Thure Bjelke, sorn med förgift förekom sin arrestering.

Före sin död, som inträffade den 29 i samma månad, hade konungen önskat, all hans mördare skulle heuädas. Det skedde dock icke annorlunda, än alt de öfriga förskonades lill lifvet, sedan Anckar-stöm ensam blifvit afrättad.

Arfprinsens Palats, midtemot Operahuset, liknar delta till byggnadssätt och tillhör alltid den äldste arfprinsen eller92

arfprinsessan. Det fordna Torslensonska huset, som stod här, blef af prinsessan Sofia Albertina inköpt. Hennes broder konung Guslaf III liit, under hennes vistande som abbedissa i Quedlinburg, tillbygga det och gifva det sitt nuvarande utseende. Endast porten at Fredsgatan nr ännu den gamla, och prydes af Lennart Torstensons och hans grefvinna Beata De Ja Gard es vapen.

KdslenhofJ ligger i fonden af torget. Ett par domstolar hafva der sina sessions-rum, och en våning bebos af chefen för konungens lifgarde. Drottning Christina förunnade en siu vinskänk, Kasten Hof)' benämnd, privilegium all der hälla neil skänkeri af fremmande drycker,» och alltsedan har ett värdshus der fortfarit.

Från Gustaf Adolfs torg utlöpa Freds-, Malmtorgs-, Regerings- och Arsenalsga-tonia utom Strömgatan som löljer stranden.

Gustaf Adolfs torg blef om sommaren 1743 skådeplatsen för ett af de raärkvär-93

digasle uppträden, som timat i hufvudstaden. Den 19 Juni, om aftonen, ankom Dalkarlarues tåg till Norrtull. Icke mindre äu 5,000 Dalkarlar, hvilka tagit sin landshöfding Wennerstedt tillfånga, hade beslutat att strafla dem af de föruiima herrarne, hvilka de ansågo såsom otsaken till det olyckliga kriget med Ryssland, samt dessutom tillställa om ett annat thronföl-jareval. Bondehären hade af ständernas deputerade blifvit mött på vägen, men nekat alt vända om. Morgonen eller deras ankomst red den gamle konung Fredrik sjelf, omgifven af generaler och 60 lifdrabanter, till dem för att öfvertala dem att ined godo afstå från sitt förehafvande, men förgäfves. På konungens begäran lemnade de likväl ifrån sig den fångne landshöfdingen; derefter framtågade de på Gustaf Adolfs torg. sedan de medtagit frun vakten fyra trepundiga metallkanoner.

De reguliera trupperna uti och omkring Stockholms stad utgjorde omkring 8000 man; men man kunde icke lita på94

soldaterna. Flere nf gardet måste bortföras. Eft kompani Sodermanliindingar, som anbefalldes all framrycka genom staden, vände, vid åsynen af de på torget uppställda Dalkarlarne, om ifrån sina officerare ocli stannade icke förr än vid Södra slussen, då densamma för dem uppdrogs. Emellertid kungjordes under trumslag, att de Dalkarlar, som innan klockan 5 lade hört gevären och tågade ur sta-den, skulle fi tillgift, men de öfriga anses såsom landsförrädare. Omkring 1500 lydde denna uppmaning och begåfvo sig sin väg. De öfrjga bröto igenom militärens leder och uppställde sig på torget midtemot slottet. Nu begåfvo sig riks-rådcrna Adlerfeldt och Roos samt ett par generaler, for all förmana dem; men de förvildade bönderna emoMogo fleras förmaningar med hotande sorl. De ropade: »Vi vilja sälta kung af och kung till, efter vår rätt och lag; ocb om någon vill bin-dra oss, så skola vi icke ens skona barnet i vaggan.*» För att gifva eftertryck95

at dessa ord, aflossades ett kanonskott ocli cn muskötsnlva. Dà blef Adlcrfcldt skjuten ocb öfverste Lagercrantz sårad. Öfversten lät nu soldaterna gifva eld med kartescher. Men ett par regimenter, som skulle gifva eld ur bandgevären, sköto endast på linsén, sä all fönster ocb dörrar blefvo märkta af deras kulor. Emellertid gjorde

artilleriet verkan, sä alt hond-bopen förskingrade sig. Omkring 50 stupade ocb 80 blefvo sårade. En del bönder sprungo af förskräckelse i Norrström. De öfrige sprungo för att gömma sig. Det kungl, lifregimenlet ryckte då fram, för att samla de flvende, äfven utom tullen. De slagna bönderna bopfösles på artillerigården och i del s. k. Bj?lkiska Stallet, hvilket skulle blifva deras arrest.

En ransakning hölls, enligt hvilken man trodde sig hafva funnit, att deras plan gåtl ut på alt följande natl bemäktiga sig banken, artillerigården och arsenalen, saml mörda alla herrar.

Nu blefvo en mängd afskaffade med96

spö, gatlopp och fàslning. l em bönder, jemte deras anförare, förre bokhidlareu Schedin, blefvo halshuggna.

Ett ännu oh\ggligure skådespel tilldrog sig på drtta samma torg 1778. Stockholms borgerskap gaf då en högtidlighet, för att fira kronprinsens födelse. En salong af bräder var uppslagen på torgel framför Kastenhoil'. Facaden mol slottet var prydd med en transparent, och fri traktering uldelades. Vid delta tillfälle trängde sig en sa stor folkmassa in i salongen, all icke mindre .'in 64 personer tillsatte lifvet, hvilka dels qväfdes, dels nedtrampades i trängseln.

Från torget leder Fredsgalau parallelt med strömmen öfver torget vid llöda Bodarne och vidare till Nya Kungàholius-liron.

Emellan denna gala och stranden, med cu vacker, med pelare prydd facad, vänd mot strömmen, ligger Bouticslra palatset, kanhända det vackraste enskilda bus i Stockholm.97

Drottninggatan afskar Fredsgatan. Hon är den vackraste af Stockholms gator, pa kåda sidor prydd med ansenliga hus. Längst uppe i Kungsbacken, der hon börjar, har inan en utsigt, som förtjenar uppmärksamhet. Man har i fonden af gatan trenne kyrktorn, Storkyrkans, Tyska och Cathrina, i en verkligt pittoresk grupp.

Ci.ar a kyrka, på vestra sidan om Drottninggatan, är till sitt yttre föga utmärkt, men dess inre prydcs af en altartafla, målad af en ung, tidigt afliden Svensk konstnär i Rom, Hoffman, och tvenne knäböjande englar af Sergel, hvilka räknas till denne mästares yppersta arbeten. Pu kyrkogården är det Löwenhjelmska graf-choret, dekoreradt af Westin, förtjent af uppmärksamhet. Leopolds och Gyllenborgs grafvar äro också prydda med minnesvårdar, den förra på kyrkogården, den sednare i kyrkan. Bellman, som också på denna kyrkogård är begrafven, eger ingen vård, och rätt säkert kan man icke ens utvisa stället för hans graf.

598

Emellan kyrkan ocli Clara sjö, som skiljer Clara församling från Kungsholmen, ligger Ktrsteinska lutset, med en teater, som uthyres ßt enskilda, samt halsalar och andra rum för sällskapsnöjet. Isynnerhet äro många maskerader här

gifna.

♦ *

Öfver Clara sjö leda tvenne broar, och Gamla Kungsholmsbron. Denna sjö har nian i sednare tider sökt att dels fylla och dels uppmuddra. Närmast vid Nya Kungsholmsbron ligger på

Kumgsfiolmen den så kallade Eldqvärnen, uppbyggd 1807 af presidenten Edelcrantz ocli drifven med åugtuaschin, den forsla af detta slag i Sverige.

Till höger ligger det praktfulla Sera-fi mer-Lazar ettet. Det inrättades i medlet af 1700:talet År 1752 intogos der de förslå sjuka, och det har sedan oupphörligt tillvext. Byggnaderna hafva blifvit utvidgade, sk att nu delta lazarctt icke blott är del förnämsta i riket, utan99

äfven utrikes iiar vunnit anseende och ryktbarhet.

Det Carolinska Institutet ligger till venster om stora gatan, eller flandtver-karegatan, soin den heter, och som leder ända till Knngshohnstullt n. Det inrättades 1811, egentligen för alt bilda fältläkare, på hvilka armeen led

brist* Då sedermera alllflere vetenskapligt bildade män egnat sig ål läkareyrket, har Carolinska Institutet blifvit en undervisningsanstalt for chirurgi, anatomi, kemi, m. fi. vetenskaper. Bland samlingarna derstädes förvaras ett anatomiskt vaxkabinett, förfärdigadt i Florenz af Galenzoli och skänkt af kronprinsen Oskar.

Kungsholmsryrkan y till höger om gatan, är en korskyrka, som blef färdig 1G88 och erhöll namn efter drottning Ulrika Eleonora. Denna kyrkas förnämsta prydnad är altartafla», som föreställer Christi uppståndelse, målad af Westin. Skalden Vitalis är begrafven på dess kyrkogård.100

Allmänna Garnisons-Sjukhuset är beläget till veuster om gatan, på andra sidan oin torget. Dess byggnad begyntes 181 C. Del ulgür ett palats, hvari sjukrum finnas for mer än 300 man.

Norr om Gamla Kuugsholmsbron skiljer Rörstrands viken Kungsholmen ifrån A-dolf Fredriks församling. För öfrigt sträcker sig Kungsholmen, sotn af Carl XI erhöll detta namn, emedan den var belägen emellan Riddarholmen och Drottningholm, ända till Tranabergs bro.

Adolf Fredriks forsamling, som gränsar intill Claras, hette fordom S.l Olofs och var annex till detta pastorat. Dess kyika, fordom ett trädkapell, blef i Adolf Fredriks lid ombyggd af sten, och då den blef färdig 1773, blef konungen, Gustaf III, dess patronus och gaf den sin faders namn. Denna vackra korskyrka uppfördes utanpå det gamla trädkapellel, som lörst borttogs då den yttre kyrkan var färdig. Altartaflau är en stor basrelief af Sergel, och föreställer Christi uppståndel-101

se. Cartliesii monument, af samma mästare, är lyktbart. Det föreställer en vingad Genius, som med den ena handen afhöljer ett täckelse från jordgloben, och i den andra bär en fackla, hvarmed ban belyser den.

Straxt bredvid kyrkan är Vetenskaps-Akademiens hus beläget. Sjellva Veten-skapsAkademiens inrättning är ganska gammal. Johan III inrättade ett sä kalladt Collegium Stockholmiense, som kan anses såsom grundvalen jör Vetenskapsakademien. Carl XII gaf i ett bref från Timurlasch befallning åt Tessin att föranstalta om ett vetenskapligt samfund i Stockholm. Men det var först 1739 som VetenskapsAkademiens stiftare sammanträdde. Desse voro: Ahlströmer, Höpken, Bjelke, Linné, Trivald och Cederhjelm. Deras förslag vann kunglig stadfästelse 1741. VetenskapsAkademien hade sitt hus och sina samlingar af böcker och naturalier på Stora Nygatan tills hon inköpte det Westmanska huset,106

hvars prydliga (ju;ad är vänd emot plauen framför Adolf Fredriks kyrka. Dit flyttades akademiou 1829. Akademiens Museum, som isynnerhet de sednare ären blifvit mycket füiokadt, är förträffligt ordnadt och inrättadt. Sandingen af Skandinaviska djur är fullständig. Biand de utländska djuren förekommer en med verkligt artistisk skicklighet uppstoppad giraff, en skänk af doktor Hedenborg. Denne berömde vetenskapsman har hitsändt sina förnämsta samfin^ar.

Stockholms allmänna. Barnhus jemte Spinnhuset och Tukthuset blefvo inrättade på Gustaf II Adolfs befallning. Barnhuset skildes ifrån de öfriga inrättningarna först i förra åt hundradet. Det har erhållit rika donationer och underhålles vä]. Sjelfva lokalen, sncdlemot Vetenskaps-Akademiens hus, är försedd med gaslysning, och innehåller äfven en småbarnsskola. Smedjegården, fängelse för Stockholms län, har blifvit inrymd i samma qvarter. Det utgjorde fordom en del af103

kungliga slottet; men redan Gustaf I beslöt alt fly tia det. För närfaran de är det trångt ocb högst illa iuredt. Det norra korrektionshuset, endast för qvinnor, motsvarar desto bättre sitt ändamåL Den snygghet och ordning, som der äro rudau-de, förtjenar allmän beundran.

Uppför Kungsbacken komma vi till Observatoriunij som anlades pu deu ås, hvilken nu ensam qvarstår efter Brunkeberg. Det grundlades 1748, enligt Vetenskaps-Akademiens önskan och förslag. Utsigten derifrån är vidsträckt och märkvärdig.

Efter en krökning vid Observatorium

fortsätter Drotlningätan, med namnet förändradt till Norrlullsgatau, fram tilL Norrtull. Denna tull slod fordom nedanför Kungsbacken, vid nuvarande Bambuset.

Nedanför Kungsbacken, vinkelrätt afskärande Drottninggatan, vesterut till stranden af Clara sjö, leder Rörslrandsgatan förbi Sabbalsberg till SabbatsbergsliUlen. Vid Sabbatsberg, som erhållit sitt namn104

of källarmästaren Valentin Sabbat, hvilken härstädes bodde i början af 1700:talet, finnes en helsobrunn, elt hospital och ett stort fattig- och försörjningshus, med egen predikant och kyrka.

Nä got nordligare, ett stycke ofvanför Observatorium, leder den såkallade Carl-bergsallcn, parallel med Rörstrandsgatan, till Carlbergs tu ilen. Vid Carlbergsallcen ligger på ena sidan Adolf Fredriks pastorshus, fordom Frimurareloge, och på den andra Bergianska Trädgården, cn botanisk trädgård, egentligen ämnad att bilda trädgårdsmästare, och skänkt till Vetenskapsakademien af professor P. J. Bergius 1790.

öster om Adolf Fredriks kyrka, i en dalsänkning, utbreder sig en del af staden, som erbjuder cn egen utsigt, dä man ser den ifrån Observatoriibacken. Norra Surbrunnj som upptäcktes af en kapellan Peter Muhr i slutet af 1600:lalet, är omgifven af en park. Flera trädgårdar ligga strödda deromkring, och åtskilliga kröktam

gulor leda förbi del gamla värdshuset Clas på Hörnet, förbi lugemarshof* hvars egare, Ingemar Frodbom, i förra århundradet åt sin tjenare Klas skänkte ett hörn, hvaraf det I o na stället erhöll sitt namn, till /ios-lagslnfi. Emellan Roslagstull och Norrtull utbreder sig Dellr en vidsträckt malmgård, numera tillhörig II. K. II. Kronprinsen. Bellevue egdes i förra århundradet af llofinleudenlen Pasch. Ofver-slålhållaren baron Carl Sparre blef egare af densamma och förskönade den, sa att den nu är en prydlig engelsk park. Löf-rika gångar genomskära den, och en af dessa följer stranden af Brunnsviken, på hvars motsatta strand Hagas sköna parker höja sig, äfvensom en utsigt öppnas bortåt Tivoli, Frescati och Albano på östra sidan af Brunnsviken. Vid Bellevue har kronprinsessan Josefina iuföit silkesodling. Der äro i denna afsigt unsenliga mullbärs-plantager anlagda.

Oin vi nu återvända till vår utgångspunkt Gustaf Adolfs Torg, finna vi på106

v iigen Johannis och Jakobs församlingar. Den föl i a är endast e tt annex till den sednare.

Johannis kyrka är uppbyggd af träd och försedd med en serskild klockstapel. Den hette fordom S:t Görans kapell.

UtBidör Johannis kyrkogård ligger til litet, upphöjdt torg, Johannis Plan. Ett ai betshus och en skola äro derinvid byggda. Från delta torg leder Malmskillnads-galan öfver Brunkebergs Toig och Malm-torgsgatan till Gustaf Adolfs Torg, utgörande gränseskillnaden emellan Jakobs och Clara församlingar. Emellan denna och Drottninggatan ligger Hötorget, ett af de rymligaste torg i Stockholm.

Vid Hötorg t har professor Byström sin atelier, i det fordna så kallade Styck-gjutcriet, der förut slycken gölos och äfven de statyer, som pryda de förnämsta torgen i Stockholm, blifvit gjutna. Sergel hade äfven här sin atelier. Professor Byström har i sednaste tider uppfört ett litet eget lius bredvid kronans. Han har107

i den öfversta våningen inrättat en stor salong ined upplysning från taket, ocli i denna jemte kringliggande rum liar Svenska akademien för närvarande sitt bibliotek. Midtemot, vid öfra Beridaregränd, bäfva metodisterna byggt en kyrka. Ltndt-bniks-nkademiea eger sitt hus nästintill Byströms. Denna akademi inrättades 1811, och dess hus har småningom blifvit till-bygdt och utfördt. I dess lokal har den så kallade Elementarskolan sina rum. Akademien eger dessutom på Djurgårdssidan en äng, som kallas dess experimcntalfält, och der också åtskilliga experimenter i akademiens syfte blifvit gjorda.

Det Ttkno/n^iftk'1 fnslilutet erhöll 1826 den gamla så kallade Modcllkain-inareu, belägen midtemot Landtbruksakademiens hus, till lokal. Delta institut åsyftar förnämligast att utveckla industrien och do mekaniska konsterna. Dess bibliotek och modellsmnlingar äro intressanta. I hörnet af Beridarebansgatan och Stvckgjularebacken, här i grannskapet, är108

del Gymnastiska Cenlra/institnteL bela-gel. Del inrullades 1813, och professor Ling var dess stiflare.

Vid Brunkebergstorg ligger elt praktfullt inrättadl hotel.

1 grannskapet häraf, pu Norra Smedje-gatan, ligger den Katolska kyrkan, en prydlig byggnad, som blef färdig

1838.

Liksom Drottninggatan är deti förnämsta som genomskär Clara församling, sa är ftegei ingsgatan den förnim sta i Jakobs. Genom den sä kallade Nya Vågen, förbi Träsket, händer den lillsanimun med Roslagslullsgatan. Den Nya Vägen är egeiilligeu en saudgala, bebygd med trädhus och bebodd af arbetsfolk. Ucn förtjenar verkligen alt beses, orn icke för anuat, för den landlbga kontrasten emot den öfriga staden.

Till höger frSn Regeringsgatan, just der Nya Vägen tager sin början, leder en smal gränd till Träskiorgpt, den plats, der den Svenska rättvisan spöar och risar de uslingar, som nöden eller bristfälliga109

moraliska begrepp gjorl lill förbrytare. Eli stycke derifrån ligger Eriksberg, Tim-uierinausordeus hospital, der förnämligast sådana personer, som under byggande eller i fält blifvit skadade, försörjas och värdas, äfvensom orden här håller sina sammankomster.

ijOtn vi följa Regeringsgatan ulföre, nära emot Gustaf Adolfs torg, träffa vi lill venster Enkhusgräudeu, som erhållit sitt namn af Borgerskapets EnkhnSj en prydlig byggnad, som tillhörde Fparreslägten, innan deu uppliits åt grefvinnan Woinarowsry, tor någon fordrau son» hon hade hos kronan, hvilken genom en egare* förbrytelse kommit i besittning af huset. Sjelfva Enk-husel inrättades 1725, sedan borgerskapet af grefvinnan inköpt det.

Ifrån Enkhusel kommer man, genom en liten port i fordna kungslrädgårdsmuren, in pä Carl Xllf.-s Torg. Deuna plats, den fordna Kungsträdgården,har i sednaste lider blifvil förvandlad till elt vidsträckt torg, på hvars midt Carl XIII:s staty är upprest.110

Lummiga alléer sträcka sig läugsefter torgels sidor. I fonden ligger det gamla Arsenalshuset, som, sedan de der förvarade troféerna blifvit förflyttade till Ulriksdal och till Riddarholmskyrkan, blifvit begagnadt till Brunnssalong för drickningeu af artificiella vatten. Del är ganska förfallet. För närvarande, men troligen endast provisionelt, äro der uppställde Carl X:s, Xf:s, XIf:s och XIll:s kolossala statyer af Byström och Fogelberg. Torget slutar vid Norrström, sedan den Dramatiska teatern, fordom Dela Gardiska huset, efter branden 1825 blifvit alldeles borttaget. Carl XIII.s bild, modellerad af Göthe, blef gjuteu i Paris afCarbonnau Piedestalenär omgifven af fyra bronslejon, modellerade af Fogelberg och gjutna af samma Car-bounau. Stöden aftäcktes 1821 och lärer vara upprest på konung Carl XIV Johans egen bekostnad.

Bredvid torget ligger

Jakobs kybka. Dess förnämsta prydnad utgöres af altartaflan, som är målad af111

Westin, ocli föreställer Christi förklaring. På den lilla kyrkogården derinvid är Kellgren "begrafven.

På östra sidan om Carl XlII:s torg ligger

BlaotdoiJMEN, der några af de förnämsta husen, såsom det Pechlinska, Fer-siska och Utrikes Statsministerns, äro alt anmärka för sin prydlighet.

Öfver Nybron, som skiljer Ladugårdslandsviken från det så kallade Kallhafvel, kommer man, längs Nybrogatan, lill La-tlitgårdslandsl orgel. Det var på detta torg som öfversle lläslesko, för sin delaktighet i Anjalaförbuudet, på Gustafllhs befallning blef afrättad 1790.

Ifrån Ladugårdslandstorget leder södra Humlegårds- eller Storgatan till Humle" gàrdeiij en park och trädgård, der fordom en teater var inrättad, men som nu blifvit upplåten åt Linn<?ska samfundet. Drottning Ulrika Eleonora d. ä. lät bär uppsätta elt lustbus-

Storgalan leder från motsatt sida af112

Ladugårdslandstorget förbi kyrkan ocb ku-seniema för konungens gärder.

Ladugardskandskyrkan hade flera gånger blifvit företagen till uppbyggande, men först efter 80 års arbete blef bon färdig 1737. Ilon är eu rotunda af ett ganska egft byggnadssätt. Klockorna hänga i klockstapel. På kyrkogården är general Cardell begrafven.

I samma qvarter som kyrkan är Artillerigården belägen, med en öppen plats. Hufvudbyggnaden är betydlig och pryues af en fronlispice, på hvilken föreställes en sköld, upphållen af tvenne lejon.

Fredrikshof, så kalladt efter konung Fredrik, som köpte det och skänkte det at sin favorit, presidenten Broman, inköptes af kronan till vinterpalats ät drottning Lovisa Ulrika. Äfven såsom enkedrottning vistades hon här tidtals. Då Gustaf III utförde sin statskupp vid 1789 års riksdag, lät ban h i ifö ra dem bland adelns ledamöter, som ban an es terade. Här sutto äfveu Anjalaförbuudets förbrytare arreste-113

råde, och det var härifrån som Hästesko utfördes till döden. Fredrikshof ligger ytterst till venster vid Storgatan. Det är numera upplåtet till kasern åt Svea Lifgarde. Lifgardet till häst har sina stall och sin kasern bredvid Fredrikshof vid Storgatan. På motsatta sidan har Andra Lifgardet sina kasernbyggnader, hvartill del fordna Terra Nova skeppshvarf blifvit användt.

Ladugårdslandet är i allmänhet militärens hemvist. Der finnas också de flesta militäriska inrättningar, såsom kronobage-riet, det tillämnade gevärsfaktoriet, vid stranden midtemol Artilleriplanen, m. m.

Frän Blasieholmen, der fordom det så kallade Sillhofvet var beläget, hvilket uppbrann 1822, leder en bro till Skeppsholmen. Vid början af bron ligger Norra Slagtarhuset, och en fiskargång jemte en grönsaksmarknad hafva derbredvid blifvit anlagda.

Skeppsholmen eller Amiralitetsholmen var fordom bebyggd med ett kungligt114

lusthus. Det var amiralen Clas Flemiug, sorn på 1630:talel gjorde de anläggningar, hvilka voro behöfliga för Svenska flottan. Repa re bana och hvarf inrättades. Vid 1G76 års eldsvåda förstördes rcparebanan, hvarvid också örlogsskeppet Wcstervik råkade i brand och gick förloradt. Då Stockholms slott brann 1G97, kastades elden så vidt omkring, all jemväl den då ånyo uppbyggda banan på Skeppsholmen antändes, tillika med betydliga förråder. Kronans hus återuppbyggdes och iståndsättas likväl. För närvarande flnnes der kasern for sjöfolket, ansenliga magasiner, skjul för kanonjollar, och i de tvenne långa byggnaderna boställsrum för befälet vid Stockholms fördelning al flottan. Den af träd bc-sknggade platsen midlpå holmen utgör elt promenadslälle oin sommaren. En brunn, som der blifv it upprensad af grefve Ehrensvärd, har sitt namn af en gammal gumma, C.aisa Rulla, som der af våda omkommit. Skeppsholmskyrkan, bc-115

lägen pu en höjd, från hvars Iak man har en skön panorama af Stockholm till utsigt, är ny och oinvigd, men redan nära atL blifva ruiu.

Kastellholmen, som af en bro sammanbindes med Skeppsholmen, är försedd med ett mångkantigt torn för tolf kanoner, hvilket istimdsattes 1785. En mastkran är uppsatt vid stranden af denna klippholme. Dessutom finnes fler ett nytt sjukhus.

Innan vi lemna Norrmalm, anse vi oss böra Oista uppmärksamheten vid några enskilda hus, utmärkta för sin arkitektur. Dit höra : det Kniggeska huset vid Kungsbacken, bagaren Piels hus vid Drottninggatan, Björkinauska huset vid Regeringsgatan, Dybeckska huset vid Brunkebergstorg, Westinska huset och herr Owens gjuteri på Kungsholmen vid llaiidtverka-regatan m. fi. andra. Herr Owen har börjat anläggningen af eu jernbro emellan Uöda Bodarna och Myntgränden; men120

ännu äro icke mer än dc jernpyramidei, soin skola härå bron, färdiga.

Yi vända oss nu till

Södermalm. Der var, på södra sidan om slussen, den gamla stadsgraf-veu belägen. Den inrättades till Jernväg 1740, du rådmannen Kjerrman uppförde bron vid Saltsjön. Der uppställes emot serskildt uppförda pelare äfvensom mot murarna betydliga massor af stångjeru. Genom hvalfven under bron utbäres det jern, som blifvit vägdt, för att transporteras. En annan hög bro feder upp till Söder/na/mstorg, der ett corps de garde för vakthållningen finnes. Delta torg är trångt, och husen på den ena sidan äro bland de högsta i Stockholm.

Vid ändan af torget, der Ilorns- och Götgalorna sammanträffa ined hvarandra i en rät vinkel, ligger Stadshuset.

Detta hus har blifvit luggdt på den plats, der fordom Ryssgården var belägen. Ryska handlanderne hade nemligen rättighet att sjelfva försälja sina varor härstädes. Nu-117

mera hafva Ryska konsuler uthyrt bodarna at Svenskar, sedan inga Ryska köpmän mera i Sverige äro bosatia. Sjelfva Stadshuset har innehållit Rysk och Katolsk kyrka. Intill närvarande tid har Södra Käinnersrälleu der haft sina sessioner. I den östra flygeln, som är vänd emot Pctermyudes backe, äro fängelserum inredda. 1 sednaste tider hafva slals-lungar blifvit der förvarade.

Stora Götgatan går, uppför Gölgats-backeu och Postmäslarebacken, fram lill Skanstull. Den är i allmänhet väl be-byggd och utgör, änd» tills den afskäres af Hög bergsgalan, gräns emellan Maria och Calhrina församlingar. Denna gräns går derefter vester om Gölgatan öfver Fat-bursjön saml derefter öfver berg och backar till Årstaviken eller Tantosjön, så alt fortsättningen af Götgalan belt och hållet ligger inorn Calhrina församling. Fordom gick här den så kallade Göta Väg, genom Grinds- eller Skanstull, der murar synas efter de fordna fästnings ver-118

ken, förbi Brännkyrka och Huddinge, söderut. Tvenne af Sveriges stora konungar, Gustaf II Adolf och Carl X, halva såsom lik blifvit införda denna väg.

Cathrina icyrka^ hvartill grundvalen lades 1656, pä den höjd, der Christiern tyrann låtit bränna liken efter blodbadet, och der sedermera ett trädkapcll blifvit uppbygdt af Johan III, är en af de vackraste i riket. Konung Carl Gustaf gaf kyrkan namn eller sin moder, och skänkte henne bland annat tvenne stora klockor, som han eröfrat i Polen. Då en eldsvåda 1723 öfvergSlt kyrkan, blef bon ånyo uppbyggd, efter ritning af borgmästaren Adelcrantz. En dAme uppfördes då inidtöfver kyrkan, och dess sköna hvalf uppbäres utan pelare.

Längsefker stranden, ifrån Jernvägen till Stora Hvarfvet och Tegelviken, är den så kallade Stadsgården. En trädbro sträcker sig bela denna väg, och vid densamma lägga skepp till. Vid denna bro äro också de betydligaste varumagasinerna be-belägna. Ett stort bomullsspinneri, som drifves med ångmaschin, är der nyligen uppbygdt.

Stora Hvarfvet, vid Tegelviken, blef anlagdt under Carl XI:s regering, och tillhörde staden. Det utarrenderades sedermera åt enskilda. Dess sista utarrendering skedde 1781 på nittio år.

Bortom Stora Hvarfvet, förbi en trädgård, anlagd på toppen af ett för öfrigt kalt berg, leder Tjärhofsgatan ut genom *Danvikstull*. Emellan denna tull och Skanstull ligger Hammarbysjön, i hvilken Barnängen, en i sednaste tider bekant skolinrättning, intager en löfbevext udde. Nära vid Barnängen är *Hammarbytull*, dit om vintern en isväg leder, och hvarifrån man genom Stadsträdgårdsgatan, öfver Nytorget, som till en del omgifves af obebodda tomter, inkommer till det inre af Cathrina församling.

I Cathrina församling bo de flesta af Stockholms sjömän. Äfven äro der många fabriker anlagda.120

Hornsgatan leder igenom Maria församling, förbi Maria kyrka ocb Adolf Fredriks torg, till Hornslull, der öfver det så kallade Hornssund cn flottbro blifvit anlagd, ocb vägeu i slutet af 1600:ta-lct uppröjd söderut, i stället för den gamla Göta väg. Denna gala gör vid den så kallude Hornskroken, på högsta backen, en böjning, hvarefter den erhåller namn af Hornstullsgalan.

Maria kyrka hade etl prydligt utseende innan den afbrann 1759, då jemväl 300 egendomar lades i aska. Den har sedermera blifvit uppbygd i cn sällsam smak. Sjelfva tornet blef förrst färdigl 1824. ‚På Maria kyrkogård hvila skalderna Stagnelius och Nicander.

Adolf Fredriks torg eller, som det fordom kallades, Hornstorget, är ganska rymligt. Der lät konung Gustaf III hålla en lysande karusell den 29 och 30 Maj samt den 2 och 3 Juni 1777. Det Fi-lipscnska huset, som innehåller en skola, inlager den ena sidan af torgel. Dess121

ena flygel är likväl ännu icke upp-bygd.

Eli bus med en trädgård vid Horns-tullsgatan hur af borgerskapet blifvit inköpt och inrättadt till Gubbhus, en försörjningsinrättning för utlefvade borgersmän.

Vid Gölgatshacken ligger SchönborgskH huset, det största enskilda i Stockholm. Det intager ett helt qvarter. Det tillhörde fordom fältherren Jakob DelaGar-die och hans grefvinna. Vid S:t Paulsgatan, som är vinkelrät mot Götgatan, och parallelt med Hornsgatan leder förbi Adolf Fredrikstorg, ligger den så kallade Reformerta kyrkan Detta prydliga hus inrättades af Holländska envoyéen Ruinpf. Det bar numera blifvit försåldt till enskild egare. Kyrkasalen underhålles likväl. I slutet af Wolmaryxkullsgatan, soln är parallel med S:t Paulsgatan, ligger ett hus, som man kallar drottning Christinas, emedan det pu hennes befallning blifvit upp-

61VI

bygdt. Eli vacker trädg&rd tillhör egendomen, som nu användes till fabrik, .Sihkensdamm, till bvilken en liten rännil leder vatten från en större damm, Fat-buren, hvilken vi ofvanföre njinmt, omgifves af en vacker trädgård, som ofta besökes af promenerande.

På motsatta eller norra sidan uf Hornsgatan ligga tSkiuuarviksbergen. Alltifrån Söderström är stranden brant. Vid llag-valdsbro, dit Pusl^täudori leder förbi Maria kyrku öfver Hornsgatan, är en båtied till staden. Sjelfva Skinnurviksbergen äro illa bebygda, och deu klippiga stranden ser ofruktbar ut ända till Spinnhusviken, der den förbi Hclcneborgs fabrik, Bergsunds gjut^ri, midtemol Södra Korrektionshuset kröker sig till en udde. Pa andra sidan om denna udde ligger Hornstull. Stranden följer sedan lika klippfull Årstaviken eller Tantosjön ända till Skanstull.

Hela Södermalm bildar sålunda en ö, som endast vid Danviken, Skanstull och123

rifver bron vid Hornsluil liiiiigcr tdlsam-mans med fasta landet.

Emellan Moms- och Skanstullar ligger en vmtertull, Tarilo HM.

en vandring omkring stockholm.

DjdrgÅhjjo* utgör om somrarne den trakt, som mest besökes af Stockholms innevånare. Dess pittoreska natur och desS friare landtliga lif gör både vistelsen och besöket der angenäma, efter dagar tillbragta inom sjelfva stadens qvalm och tvång.

Från Fredrikshof leder en bro, kallad Lejonbryggan, till Djurgården. Denna bro har sitt namn af ett lejon, som en tid hölls förvaradt bredvid densamma. Från bron har man på den ena sidan en vacker utsigt öfver Jjadugårdslandsviken, och på den andra utåt Surbrunnsviken, der Skogs-124

institutet höjer sig på en kulle på den norra stranden. Vägen leder nu utefter den södra Lill Blå Porten. Man har til) höger den mur framför Galerhvarfvet, hvi! • ken i sednare tider blifvit upphygd i Mohrisk smak, med sm», åttkantiga torn, elter herr öfverst-löjtnant Bloms ritning. Blå Porten, ett värdshus, beläget vid Djurgårdälullen, gö>* på iutet vis skäl för sill namn, åtminstone hvad färgen beträffar, ty de vidsträckta värdahushvgg-ningarne ä o gula.

Oin v! nu följa vägen till höger,'komma vi till .Slätten. Till venster lemna vi Teaterhuset, hvars vttre ingaluuda motsvarar den smak och det snille, som de sednaste åren utmärkt representationerna i dess inre. Én elegant paviljong, konditor Davidsons, sticker så myckel mera af mot den skröpliga byggnaden. Professor Byström har lagt grund till en villa straxt bredvid. På andra sidan om vägen fort-far muren, som innesluter galerh\arfvet. Derinuunföre bjggas kanonslupar och jol-125

lar, cfier den ypperliga ma modellen, sedan galererna blifvit slopade.

Sjelfva Slätten begränsas på den ena sidan af Djurgårdsstaden — mest bebodd af timmermän och sjöfolk, samt vid stranden innehållande skeppshvarf och brädgårdar, och på den andra af byggnader for kpnst-heridare och andra kouslnärer. bland hvilka herr Pohl uppsatt sin inbjudande schweitzeri-paviljong. Längre fram hgger Vauxhallen, också en byggnad invigd åt nöjena. Djurgårdsstaden lorlorar sig utmed stranden i en rad af eleganta villor, hvilka här och der ej försmå sällskapet af de mera nyttiga, men mindre prydliga brädgårdarna.

På en kulle, i skygd af ekar, står Bellmans byst, modellerad af professor Byström. Bredvid denna minnesvård åt

Djurgårdens skald står också en prydlig schweit-zeripalviljong. Nu har man till höger Waldemars- och ßiskopsuddarne, mellan hvilka en angenäm park utbreder sig. Förbi Listonhill och Altiäs, ett par nätta landt-130

gårdar, gar vägen till Manilla. Y<d Litøa Manilln, pà sjelfva stranden, ligger institutet fur de döfstumma oclt blinda. Det öfre Manilla anlades al Spanska envoyécn CoraIl med Gustaf LII:s tillstånd. Det tillbör nu konungen. Fv«bi Tacka Udden leder vägen fraui till Hlockliusuddcn, der en sjötull »«r aidagd. Bortom denna bar en kanal blifvit öppnad, som sammanbinder Surbrunnsviken med fjärden derutau-före. Denna kanal går förbi Djurgårdsbrunn. Omkring denna helsokälla bar liksom en småstad börjat bilda sig, och åtskilliga anläggningar blifvit gjorda för att göra vistelsen derstädes angenäm för dem sora besöka den, vare sig för ull finna helsan eller nöjet. Grefvinnan Piper bar derbredvid anlagt ett prydligt landställe.

Vägen går nu utmed Brunnsviken liil

Rosendal. Det var förut Djiirvaktare-hostölle. Gustaf III skänkte det At sin favorit Debeschc. Nuvarande konungen köpte det 1817 af general Camps. Det nedbrann 1819, hvarefter konungen liilmed stor kostnad ånyo uppbygga det efter öfverst-löjtnant Bloms ritning. Derutanföre står den ryktbara porfyrurnan från Elfdalen, den största i sitt slag i hela verlden. Längre fram ligga *Sirishof* och det af öfverstlöjtnant Blom prydligt bebygda *Framnäs*.

Hela vandringen kring Djurgården erbjuder de behagligaste utsigter, der, mellan klippor, parker och vatten, än landthus i olika stilar, än sjelfva hufvudstadens byggnader och torn, och än de förbiilande skeppen och båtarna visa sig.

På andra sidan om Brunnsviken ligger *Ladugårdsgärdet*, excercisfält och lägerplats för de trupper, som vanligen om somrarne ditbeordras. På Ladugårdsgärdet höjer sig *Drottningberget*, en kulle, på hvilken en paviljong är uppbygd till högqvarter för konungen eller kronprinsen, då de besöka lustlägret. På något afstånd derifrån ligger, öfver hafsviken Lilla Wärtan, Lidingöbro, en ovanligt lång flottbro, i grannskapet af *Kaknäs*, der någraofantligt grofva jernkanoner vända sina hotande gap mot segelleden.

Vid en mindre vik af Lilla Wärtan, längre i nordvest, ligger *Fiskartorpet*, der Cail XI:s fiskarstuga underhålles. I grannskapet deraf ligger *Skuggan*, som af Gustaf III skänktes åt kanslirådet Edelcrantz och af honom bebyggdes. Den så kallade *Uggleviken* med sin *källa*, som natten till trefaldighetssöndag hvarje sommar besökes af en mängd stadsboar, ligga mera vestligt. På den vestra stranden af Waldemarsön, eller Djurgården i vidsträcktare mening, som går ända till Ålkistan, ligger närmast Roslagstull värdshuset *Albano*, derefter *Kräftriket* och längre fram *Frescati*, hvilka utgöra lustställen, som om sommaren bebos af sina egare. Vid *Ålkistan*, Djurgårdens nordligaste udde, går ett sund, som skiljer denna från det öfriga fasta landet. Här har Hagaviken eller, som den också kallas, Brunnsviken sitt utlopp i Wärtan. Sedan man kommit öfver bron vid Ålkistan, träffarman vägen till Stocksund, som skiljer Edsviken från Brunnsviken. Till venster ligger *Tivoli*, ett lustställe vid Brunnsviken. Något längre fram i norr, vid Edsvlken, ligger

Ulriksdal, ett kungligt lustslott. Det hette fordom Jakobsdal och anlades af grefve Jakob DelaGardie i medlet af 1600:talet. Han bodde härmed sin grefvinna, den sköna Ebba Brahe, I Carl XI:s tid öfverlemnades det åt enkedrottningen. Rikets ständer beslöto 1823 att förvandla det till invalidhus. I en serskild byggnad derstädes förvaras nu ett betydligt antal gamla rustningnr, som fordom funnos på arsenalen i Stockkolm. Man ser der folkungaättens och unionsregenternas vapenrustningar. Bland dessa är Christiern Tyrans serskildt märkvärdig för de besynnerliga horn, som pryda hästrustningen. De äldre Vasakonungarnas rustningar äro rikt inlagda med silfver och guld. Deras svärd och värjor jemte skjutgevär af sällsamma former höra till prydnaderna. Ett130

par uppstoppade Lastar äro, den ena den springare, som Gustaf Adolf red i slaget vid Lüt/en, och den andra den som skots under Gustaf 111 i Finland. Carl Xll:s drahanldrägler med deras väldiga klingor, Gustaf lll:s och lians faders prydliga jagtgevär och en dyrbar Turkisk drägt, som Carl X i egen person tog i Polska kriget, äro här bevarade från förskingring. Den krokiga Turkiska sabtln skall vara förgiftad, och skölden är broderad med en

österländsk prvdlighet och rikedom.

Gustaf HI:s enkedrottning, Sofia Magdalena, vistades på Ulriksdal 'och afled der 1813.

I'(riksdal eger ypperliga trädgårdar och orangerier. 1 d^ss grannskap egde Ryska ambassadören Sucbtelen ett landställe, som ban förskönat genom blomsterplanteringar, och der han underhöll ett menageri.

Icke långt frun Ulriksdal ligger, \id landstället Svrdcn, eu kulle, från hvilken man njuter en af de skönaste utsigter. Öfver Brunnsviken, emellan Hagas och131

Frescati* uddar, öfver parkerna vid Bellevue ser man Stockholm. På motsatta sidan har man eh ofveihlick af Eds v i ken med dess behagliga stränder.

Du vi från Ulriksdal återvända till Stockholm, utefter vestra stranden af Brunnsviken, linne vi vid vägen Jeff »a och Hagalund, tvenne värdshus, bekanta genom Bellmans sånger. Derefter komma vi till det mångbesjungna

Haga. Detta kungliga lustslott utgjorde på 1760:lalet ett torp, kalladt Pnsl-eller Prosthagm och som arrenderades af en lagmau I'a len, af hvilken konungen köpte linsén. En liten landgård, ffa^a^ en utjord tillhörig Solna prestbord, och den fordna Braheska egendomen Brahelund lades härtill. År 1786 lade Gustaf TH gruudsleueu till ett stort slott, hvaraf endast grundmurarne blefvo lar-diga. Några smärre byggnader uppfördes, blund hvilka det så kallade Lilla Slottet ofta beboddes af Gustaf III. Sjelfva parken är vidsträckt och utmärkt skön. Den132

prydes al en kiusk, tempel, urnor och anläggningar al (leia slag. Geuom[ctl högt berg är sprängd en perpendikulär öppning, som ämnades I dl ett vallenuppfordrings-verk lör en stallbyggnad, som skulle upp-föras pa bergshöjden. Ett corps de ganit, som Norrska jägarne i sednare tider fått bebo, sir bygdt i form al kolossala tält. Under Gustaf JV Adolfs regering uppbyggdes en serskild paviljong lör de kungliga barnen.

M id lemo t Haga ligger den Nja kjrko~ garden, en både vidsträckt och prydlig anläggning, för hvilken hufvudstaden egentligen har erkebiskop Wallin att tacka. Man hvilar sjelf derstädes. Grefve Wetterstedts grafchor, som nyligen blifvit färdigt, är utmärkt vackert.

Närmast Norrtull ligger Stallrnàsiare-gården, lör Slockholmsboar bekant för sitt värdshus och om vintrarna för de kappkörningar med slädtrafvare, som ega rum på den då isbelagda Brunnsviken.

Om man utanför Norrtull frän stadenm

tager vägen ål venster, kommer man iöibi Aoi rb ack a värdshus till Soliia ocli Carl-, berg.

Solna kyrka, soin bar en vicker belägenhet, är en at' de äldsta man känner-|J un består egentligen af ett rundt torn, hvilket forulorskare anse hafva varit ett hedniskt tempel. På dess kyrkogård Unnas flera märkvärdiga grafvar och monu-menter, bland audra den enkla gråsten, som bär Choran namn.

Carluergs lustslott anlades först af Cail lX;s son, riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhjelm 1030, och erhöll af honoi/i sitt namn. Grefve Magnus Gabriel Dela Gardie blef dess egare, förskönade pcb kallade del Magnusberg. Carl XI återtog deuna egendom till kltøuan och gaf den sitt förra namn Carlberg tillhaka lians drottning, Ulrika Eleonora, trifdes bäst härstädes. Det angenäma läget, den prydliga trädgården, den vidsträckta djurgården gjorde stället behagligt för henne och hennes barn, så mycket mera, som ko-134

nungcn icke skänkte hennes känsliga hjerta den kärlek och trefnad, som ett lyckligt äktenskap medför. Hon alled här 1093. Carl XII och Gustaf III tillbragte här Hera af sina barnaår. Ar 1792 inrättades Carlbergs lustslott till krigs-akademi. De stora flyglarna blefvo du uppförda till logement för kadetterna, lärosalar, rum för lärarne m. in. I parken är ett tempel uppfördt af tolf Joniska kolonner, hvilket iunchfdler Carl X:s bvst. Ett monument till minne af major Döbeln, som stupade i slaget vid Leipzig 1813, Hr äfven upprest på en serskild plats.

1 Solna skogen, bredvid Carlberg, hafva i sednare tider åtskilliga förskansningar blifvit uppkastade, för alt bilda Stockholms försvar. De äro ännu icke fullbordade.

Den så kallade Rörstrandssjön, vid hvilken Carlberg ligger, är ined en kanal sammanbunden med

Ulfsuudaljärden. Den förr.i viken har sitt namn af Rörstrands porslinsbruk, det största i Sverige, bela-135

get emellan Carlberg och staden; den sednare af Ulfsundaj en väl belägen sätesgård med en prydlig åbyggnad, som ligger vid dess strand. Midlemot Ullsunda, på andra stranden, ligger Hufvudsla, der sammansvärjningen emot Gustaf III lärer blifvit uppgjord. Ulfsundaf|ärden hänger tillsammans med Mälaren och bildar Kungsholrr.cn till en ö. På Mälarstranden af Kungsholmen ligger

Marieberg. På slutet af 1700:talet anlade kapten-mekanikus Appelqvist ett kanongjuteri derstädes. iJet var general Cardell, som bär inrättade ett högre läroverk för arlillerivcteuskaprn, enligt Kongl. Maj:ts förordnande åren 1815 och 1816. Marieberg har en utmärkt vacker belägenhet.

På Kungsholmen ligger också vid Mälarstranden det så kallade Jagthvarfvet, der åtskilliga slupar för hofvets räkning förvaras.

Nästintill Kungsholmen, bortom Marieberg, ligga tvenne öar, kallade Hessin-lär,

gaWier; försedda med värdshus och besjungna af Bellman.

Midtemot Marieberg ligger Långholmen. Pn denna holme är Södra Korrektions» huset aulagdt. Dess vidstriickta byggnader med celler och orbetssalar hegwina dock nil redan blifva för trånga för del liHvexnride nntafet af förbrytare. Åtskilliga fabriker äro föranledda af tillfallet att begagna korreklioiiistomas arbetskrafter. Just i sundet emellan Långholmen och Södermalm ligger Peimersholnij hvilken, likasom Långholmen, genom en brö är förenad med Södermalm. Heimersholm är väl bebygd och beslår af ett pnr tradgår-dnr med parker. Bortom dessa holmar ligger en trakt, utmärkt för många vackra utsigter och beströdd med läcka landhus, som utgöra sommarställen lör hufvudstadens invånare. Lftfhotm, Charlotfendalj Gröndal ligga utmed stranden af Lilje-holmsviken, som går fram till Hornstull. Fågelsången, läbgre in ibland löfskogen, odi Btommensberg ligga vid den lilla sjön137

Trehörningcn. Utåt Mälarstranden ligga R-kensberg, Vinterviken, Omsbcrg, Hager-sten, in. fl. Nära invid llornstull ligger Liljeholmen, ett bekant värdshus. Stranden emellan Liljeholmen och Skanstull utgöres till störta delen af Jrsta säteris egor. Bortom Skanstull, vid I lammarbysjÖn, ligger Hammarby, äfven ett prydligt säteri. Ilammarbysjön förlänger sig till Siklasjön emellan vackra stränder, förbi Nacka värdshus, och Nacka qvarnar till Kolbotten, en liten landgård. Här skiljer ett niis dess vattendrag frän Dufnäsfladan. Denna fjärd skiljer Siklaön från Värmdön och sammanhänger genom Skurusund med stora segelleden. Stränderna vid Skurusund äro branta och skogbeväxta, men erbjuda högst pittoreska utsigter. Dufnäs och Skuru äro romantiskt belägna. Yttersta spetsen af Siklaön, vid segelleden heter Kungshamn. Sjövägen derifrån till staden leder förbi Fjàderholmafna, Blockhusudden och Hästholmen. Vid den sednare inskär sig i Siklaön en skön vik,138

Gäddviken, vid hvilkeu några landställen, bland andra Svindclsvik, äro prydligt bebygda. Framom Hästholmen ligger B ickbniLft, och iinuu närmare staden Danviken. På detta sednare ställe är ett betydligt dnrhus, hospital och några qvarnar. En egen kyrka är upphygd (or hospitalet. Detta utgör, jemte underlydande Siklaö, ett eget litet pastorat.

Ungefär en mil från Stockholm, sjövägen vesterut förbi 1 leasingarna, och landvägeu öfver Kungsholmen, ligger

DhottSinoiioi.m pä Lofön. Detta lustslott var redan i hedendomeus lid kungsgård och hette då Tliorsuiid. Drottning Cathrina Jagellonica lät der uppbygga ell stenhus, och konung Johan ill besökte det ofta, isynnerhet lör den djurgård, som ban der höll. Året efter Carl X Gustafs död afhrann det lilla slottet. Enkedrottning Hedvig Eleonora lät på sin egen bekostnad uppföra ett nytt. Den store arkitekten Tessin uppgjorde ritning»u dertill, och det utfördes utan afseende på143

kostnad och svårigheter, Ucla nejden var lågliindig och sumpig; men stcnhvaU' blefvo anlagda der trädgarden nu är, berg sprängdes och kanaler genomskuro de san-ka trakterna. Också blef anläggningen lyckad. Sjelfva slottet innehåller en mängd praktfulla och dvrbara rum med en mängd konstskatter, dels målningar, dels marmorbyster och ett kostbart bibliotek. Gustaf lif ärfde efter sin mor, drottning Lovisa Ulrika, ett serskildt tycke för Drottning-

; holin. Under hans tid uppfördes de fle-sta byggnader, som nu bilda liksom en liten blad i slottets grannskap. Slottet omgifves af Hera märkvärdiga konstverk. Åtta stora mytologiska grupper, gjutna i brons, äro üpptläJlda på planen framför slottet. De äro af stort varde, förfärdigade i Michel Angelos skola i Florens, men hafva lidit myckel af lidens åverkan. Åtskilliga hafva remnat af kölden, säger man. Tillika med de fyra sköna vaserna, soin äfven pryda slottet, stodo de fordom i de kejserliga trädgårdarne i Prag, tillsde såsom segerbyten från tretioåriga kriget fördes till Sverige. Framför slottet åt sjösidan står en bronsbild af Neptunus. I parken stå några marmorbilder af Castor och Pollux, Pan och Vertumnus, Flora m. fl.

På något afstånd från det kungliga slottet, i en skuggrik del af parken, lät drottning Lovisa Ulrika 1768 bygga det lilla fantastiska *China.* Det är uppfördt i form af en halfcirkel, och fyra små paviljonger höra dertill. Monumenter, torn, spiror, flaggor och klockor, vaser, galleri på taken, allt är i chinesisk stil, äfvensom inredningen. En mängd chinesiska dockor äro uppställda på kaminerna. Taflorna föreställa chinesiska byggnader och drägter, och miniatyrbilder af chinesiska pagoder och andra besynnerligheter äro der samlade.

Vid andra ändan af parken ligger *Canton*, en rad af lustställen, der fordom Lovisa Ulrika hade anlagt åtskilliga manufakturier, som upphörde vid hennes död, hvarefter byggnaderna blifvitupplåtna till begagnande åt enskilda. I parken finnes också ett så kalladt Göthiskt torn, uppfördt på en höjd.

Ungefär en half fjerdingsväg från Canton ligger *Lofö kyrka.* En hög kulle på dess kyrkogård prydes af en obelisk och innehåller stoftet af Gustaf III:s lärare, Klingenstjerna och Dalin.

Närmaste ö intill Lofön kallas Svartsjölandet. Vid Hellesjöviken ligger

Svartsjö slott. Det hade fordom varit munnkkloster, men blef af Gustaf I uppbygdt till kungligt slott. Dertill användes byggnadsämnen från *Ringanäs,* ett fylkiskungasäte i grannskapet. Slottet förlänades sedermera till åtskilliga drottningar, men det har numera förfallit, så att det är öde och obebodt. I trädgården står en lind, planterad af konung Gustaf II Adolf. Under densamma är en marmorgrupp uppställd, föreställande honom och Axel Oxenstjerna.

*

STATISTISKA UPPGIFTER.

Åtskilliga delar af Stockholm, såsom trakterna omkring Nygatorna i staden och vid Clara sjö på norrmalm äro endast några få fot upphöjda öfver vattenytan. Andra trakter, såsom Cathrina och Maria på södermalm, Brunkebergstrakten, Johannis och Adolf Fredrik på norr, ligga 100 till 150 fot högt.

Man uppgifver antalet af hus och tomter i Stockholm till 4,526. Stadens hemmantal utgör 4 ½, och dess jord 2370 tunnland, af hvilka 81 räknas till staden inom broarna, 118 till Clara, 231 till Kungsholmen, 356 till Adolf Fredrik, 97 till Jakob, 87 ½ till Johannis, 371 ½ till Ladugårdslandet, 444 till Cathrina, 544 till Maria och 40 till Skepps- och Kastellholmarna.

Stockholms folkmängd utgjorde år 1839 83,885. Detta antal är så fördeladt påförsamlingarna, att Storkyrkoförsamlingens invånare äro 12,662, S:t Claras 10,948, Kungsholms 3,390, Adolf Fredriks 7,080, Jakobs 7,400, Johannis 2,850, Ladugårdslandets 14,280, Cathrinas 13,900 och Marias 11,375. Folkmängden i alla dessa församlingar har under det nu förflytande århundradet årligen förökats, med undantag af Adolf Fredriks och Johannis församlingar, der den aftagit.

Medeltalet af barn, som årligen födas i Stockholm, utgör 2,658, af hvilka 1,082 äro oäkta. Årligen dö 3,884, således omkring 10 om dagen. Folkmängdens tilltagande kan endast tillskrifvas inflyttningarna. Medeltalet af årligen inflyttande utgör 1,632 personer.

Stockholm administreras af en öfverståthållare. Garnisonen utgöres af Lifgardet till häst 400 man, Svea

Artilleriregimentet 975, Första och Andra Gardet 1600 man, utom stadens militärcorps och sjöstaten.

*

SEDER OCH LEFNADSSÄTT.

Stockholms belägenhet är allmänt af beresta män ansedd såsom en af de vackraste i Europa. Af vår verldsdels hufvudstäder anses Constantinopel intaga första rummet i anseende till den naturliga skönheten af sitt läge. Det andra rummet intager Neapel. Det tredje hafva vi sett tillegnas åt Lisabon: men Stockholm, som ingen bestrider det fjerde rummet, täflar likväl med Lisabon om det tredje; och om ett omdöme i detta afseende tillåtes oss, eger Stockholm, med sina mångfaldigt skiftande omgifningar, genomskuret, som det är, af vattendrag på alla sidor, ett bestämdt företräde för det väl vidstäckta, men smutsiga och tornfattiga Lisabon på sina sju kullar vid stranden af Tejo.

Detta Stockholms sköna läge inverkar naturligtvis på dess invånares både lynne145

och lefnadssätt. En viss raskhet och beslutsamhet, troligen alstrade af vanan alt ofta färdas pä vattnet, utmärker i allmäu-het medelklassen i Stockholm. Stockholms horgare, när de äro välmående, älska vanligen alt lysa, men tillika äro de ofta hjelpsamme och välgörande. De halva det egna Svenska lynnet att med drill och lätthet ulföra sina förelag, söka en haslig vinst och, när denna slår felt, ståndaktigt och stoll bära motgången. Den förnämare klasseu liknar i Stockholm de öfriga europeiska hufvudstädernas. Dess tillgångar motsvara icke alltid lyxen, dess finare bildning icke anspråken på vördnad. Den arbetande klassen företer ganska stora kontraster. Tillfället till för^-tjenst gör det för den flitige och sparsamme lätt att förvärfva utkomst och för-mögeuhet, medan de många retelserna till laster, för hvilka den obildade i syuner-het är benägen, förderfva elt stort antal Vill en grad_, som i landsorterna icke finner346

någon motsvarighet. Då man besöker vissa delar af staden, t. ex. Nya Vägen, den aflägsnare Kungsholmstrakten, vissa delar af Cathrina och Ladugårdslandet samt Skinuarviksbergen i Maria församling, finuer man många af arbetsfolk bebodda bus, ur hvilkas inga fönster emellan snygga gardiner välståndet och trefnaden framskimra, medan, nästintill, sönderslagna rutor, brist ochj osnygghet röja, alt armodet med siua bedröfliga följeslagare, luster och bitterhet, der nedslagit sina bopålar. I dessa eländets boningar, der man stundom finner bela kaserner af sammanpackade tiggare om hvarandra, knappast skvl-da af trasor, på blotta golfvet, lippvexer och utbildas en egen generation, hvilken i de sednare åren alllmcra tyckes tilltaga, och som förvärfvar sin usla näring genom tiggeri, snatteri och andra bedrägerier. Pojkarna, under namn af hamnbusar, bedrifva ßin industri pä torgen och vid vedskutorna, hvurifrån de småningom, alltefter sora industrien med åren utvidgas, afgä till korrektionshuset.147

Till Stockholms sköna omgifningar är om sommartiden kommunikationen [-serdel]es-] {+serdel-]es+} lätt genom de inånga bålar, ett slags flytande oinnibus, som i nästan alla riktningar sammanbinda hufvudstadens olika delar. Det hör derföre till trefnaden i Slock-holmsboarnes lif alt om somrarna, i synnerhet hvarje söndag, hemta frisk luft och förströelser utom staden. En skönare anblick, en sådan söndagseftermiddag, än utsigten öfver Stockholms redd} uppfylld af ankrade skepp, mellan hvilka de täflande båtarne, fulla af välklädda menniskor, ila till Djurgården, torde på få ställen på jorden erbjuda sig. Denna utsigt är skönast ifrån Mosebacke, den högsta punkten på söder, belägen ofvanför Stadsgården. Från denna höjd ser man äfven bortåt Mälaren, så att bela staden ligger utbredd under åskådarens fötter. Om vintrarna, i synnerhet då föret är godt, ser man Slockholmsboarne, med en för sydländ-ningen serdeles förvånande snabbhet och lätthet, åka pri släde. Kappkörningar med slädlrafvare utgöra då vanliga nöjen.148

I allmänhet erbjuder Stockholm, för den som icke helt och hullet saknar tillgångar, ett säliskapslif, som eger rik omvexling under de olika urstiderna och rikt behag genom den artistiska, så väl musikaliska som litterära, bildning, hvilken öfverallt är rådande. Isynnerhet eger Stockholm nästan inom hvarje familjekrets musikaliska

talanger.

Stockholms damer berömmas af ullän-dingen för naturliga behag, gladt och lätt väsende och smakfull klädsel. Under de flesta fruntimmershattar framtittar ett täckt och mången gång vackert ansigte. Äfven i den tjenande klassen, hvars karakteristiska hufvudbonad utgöres af cn shaw-lett, kastad öfver hufvudet och knuten uuder hakan, finner man oftare behagliga och till och med sköna anletsdrag, än händelsen är i andra länder.

Den manliga befolkningen i Stockholm är i allmänhet mindre vacker, i proportion, än den qvinliga. De unga herrarne förtjena mera beröm for sin loilell än för149

lina seder utomhus. Den klass, isynnerhet af borgersmän, som man talrikt ser besöka stadens källare, gör det ingalunda af omåttlighet eller benägenhet för fylleri!. Tvärtom: man ser på Stockholms källare sällan någon drucken, och man kàn säga, att de egentligen äro ett slags klubbar, öppna för hvem som helst, men der vanligen vissa koterier af bekanta sammanträffa för att uppgöra sina angelägenheter, läsa tidningarna och spraka om ställningar och förhållanden; Det är ur ekonomisk synpunkt fördelaktigare alt utan omständigheter b|uda hvarandra elt glas pa ett offentligt ställe, än att göra bjudningar inom sitt egei hus, der det tilltagande öfverflödsbegäret föranleder hos fruntimren en visserligen icke berömvärd täflan i depenser.

Den fattigare klassen har tyvärr falt den vanan alt också icke trifvas inomhus. Hos densamma är förhållandet omvändt. Besparingarna förslösas på krogen, och ofia måste huslrun, åt hvilken en supigman icke unnar den arbetsförtjenst han förskaffar eller åtminstone kunde förskaffa sig, lifnära icke blott sig sjelf, utan man och barn, med ansträngningar, hvilka den, som icke sett dem, ingalunda förmår att uppskatta.

Embetsmannaklassen i Stockholm anser sig i allmänhet öfver borgerskapet, och om den icke på embetsrummen utmärker sig framfor embetsmännen i andra länder i humanitet, eger den likväl mera anseende och i allmänhet förtroende.

De Mosaiska trosbekännarne, hvilkas antal för några år sedan utgjorde närmare 600, hafva sedermera förökats. Man ser deras egna fysiognomier öfverallt på offentliga ställen, och de utmärka sig icke i Stockholm genom sin klädedrägt. Många Judar hafva i Sverige förvärfvat betydlig förmögenhet, och deras industri tyckes snarare vara i tillvext än aftagande.

register.

STOCKHOLM, L. J. HJERTA, 1839.